

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 3-4 (168) | str. 239–491

Vid Žepič, *Ius publicum in iure privato. Javnopravne prvine v rimskem zasebnem pravu* • Dušan Mlacović, *Kartuzija Bistra in Koper v 14. stoletju* • Ādám Novák, *Seals of John and Ladislaus Hunyadi as the Counts of Bistrița (Beszterce) from the Archives of the Republic of Slovenia* • Anja Dular, *Frankfurtski knjižni sejmi in naši kraji* • Robert Devetak, *Razvoj slovenske prisotnosti v goriškem javnem prostoru pred prvo svetovno vojno* • Nade Proeva, *On rulers' titles and the names of Balkan peoples from the Middle Ages to modern times – Bulgari (Bulgarians), Bulgarini/Bulgareis (Bulgarinians/Bulgareians)* • Biljana Vankovska, *Historical Science in Chains: The Impact of the Bilateral Agreement Between Skopje and Sofia on Freedom of Academic Work*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 3-4 (168) | str. 239–491

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarevič (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. oktober 2023.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2023: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, december 2023

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on October 10, 2023.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2023): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, December 2023

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Vid **Žepič**, *Ius publicum in iure privato*.
Javnopravne prvine v rimskem zasebnem pravu 246–296
Ius publicum in iure privato. Public Elements in Roman Private Law
- Dušan **Mlacović**, Kartuzija Bistra in Koper v 14. stoletju 298–346
The Bistra Carthusian Monastery and Koper in the 14th Century
- Ádám **Novák**, Seals of John and Ladislaus Hunyadi
as the Counts of Bistrița (Beszterce) from the Archives
of the Republic of Slovenia.....348–358
Pečata Ivana in Ladislava Hunyadija, grofov Bistriških
(romun. Bistrița) v Arhivu Republike Slovenije
- Anja **Dular**, Frankfurtski knjižni sejmi in naši kraji 360–378
Frankfurt Book Fair and Slovene Territory
- Robert **Devetak**, Razvoj slovenske prisotnosti v goriškem
javnem prostoru pred prvo svetovno vojno.....380–404
The Development of the Slovenian Presence in Gorizia's
Public Space before the First World War
- Nade **Proeva**, On rulers' titles and the names of Balkan peoples
from the Middle Ages to modern times – *Bulgari* (Bulgarians),
Bulgarini/Bulgareis (Bulgarinians/Bulgareians) 406–433
O vladarskih nazivih in imenih balkanskih ljudstev
od srednjega veka do današnjega časa
- Biljana **Vankovska**, Historical Science in Chains: The Impact
of the Bilateral Agreement Between Skopje and Sofia
on Freedom of Academic Work 434–456
Zgodovinska znanost v verigah: Vpliv dvostranskega sporazuma
med Skopjem in Sofijo na svobodo akademskega dela

V spomin – In memoriam

- Janez Marolt (Milan Lovenjak) 458–459

Kongresi in simpoziji – Congresses, Symposia

40. zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije
(Aljaž Sekne, Barbara Šatej, Oskar Opassi) 462–467

Ocene in poročila – Reviews and Reports

- Klaas Van Gelder (ur.), *More than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Filip Draženović) 470–472
- Mateja Čoh Kladnik, *Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici*
(Petra Gabrovec) 473–475
- Aleksander Lorenčič: *Od sanj o ‘drugi Švici’ v kapitalizem brez človeškega obraza. Pot gospodarske osamosvojitve in tranzicija slovenskega gospodarstva* (Žiga Smolič).....476–479
- Dejan Pacek (ur.), *Ljubljanski nadškof in metropolit dr. Jožef Pogačnik*
(Aleš Gabrič).....480–483

* * *

- Navodila avtorjem prispevkov za *Zgodovinski časopis* 484–487
Instructions for Authors
- Letno kazalo *Zgodovinskega časopisa 77, 2023* 488–491
Annual Content of *Zgodovinski časopis – Historical Review 77, 2023*

Razprave

Dušan Mlacović

Kartuzija Bistra in Koper v 14. stoletju*

MLACOVIČ, Dušan, dr., docent, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, dusan.mlacovic@ff.uni-lj.si
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8752-0815>

Kartuzija Bistra in Koper v 14. stoletju

Zgodovinski časopis, Ljubljana 77/2023 (168), št. 3–4, str. 298–346, cit. 166

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Kartuzijanski samostan v Bistri pri Ljubljani si je v letih 1307–1353 v Kopru in na Koprskem pridobil posest. Na osnovi analize dokumentov iz arhiva Koprskе komune, ki je bil nedostopen med letoma 1944 in 2016, zbirke listin Kartuzije Bistra in drugih virov je ugotovljeno, da je ta posest bila ena izmed najmanj devetnajstih podobnih posesti samostanov iz bližnjih diecez v Kopru, predvsem iz Beneške lagune. Koper je bil takrat veliko, živahno in uspešno trgovsko središče, stičišče poti med Benetkami, Kranjsko in Ogrsko. Koprsko plemstvo je v 13. stoletju imelo hegemonistične težnje v Istri. Kartuzija Bistra je uživala podporo okoliškega plemstva in grofov Goriških. S slednjimi je imel Koper posebne odnose. Vpeljava Kartuzije Bistra na Koprsko je bila politični projekt vrha koprškega plemstva po beneškem zavzetju Kopra leta 1279: v domače mesto poleg številnih samostanov od drugod vpeljati še kartuzijane iz domačega okolja, iz Oglejske cerkvene pokrajine.

Ključne besede: Kartuzija Bistra, Koper, Benetke, pozni srednji vek, samostan.

MLACOVIČ, Dušan, PhD, Assistant Professor, Department of History, Faculty of Arts, University of Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, dusan.mlacovic@ff.uni-lj.si
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8752-0815>

The Bistra Carthusian Monastery and Koper in the 14th Century

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 77/2023 (168), No. 3–4, pp. 298–346, 166 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The Carthusian monastery at Bistra, in the proximity of Ljubljana, acquired estates in Koper and in the Koper district in the years 1307–1353. Based on an analysis of documents from the archives of the Commune of Koper, which had not been available between 1944 and 2016, as well as on the basis of a collection of documents from the Bistra Carthusian Monastery and other sources, it was discovered that the estate in question was one of at least nineteen similar estates of monasteries from the nearby dioceses, first and foremost from the Venetian Lagoon. Having been a crossroads of routes between Venice, Carniola, and Hungary, Koper was a large, vibrant and prosperous commercial centre at the time. Its nobility had hegemonic tendencies in Istria in the 13th century. The Bistra Carthusian Monastery enjoyed the support of the nearby nobility and the Counts of Gorizia, with whom Koper had particular relations. Following the Venetian submission of Koper in 1279, the introduction of the Bistra Carthusian Monastery to the Koper district was a political project of the highest ranks of Koper's nobility, who sought to introduce the Carthusian order from their local environment, the Aquileian ecclesiastical province, alongside other numerous monasteries from elsewhere.

Keywords: The Bistra Carthusian Monastery, Koper, Venice, the late Middle Ages, monastery.

* Pričujoča raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa Slovenska zgodovina (P6-0235) ter raziskovalnih projektov Koprsko Pretorska palača: podoba namen in namen (J6-2588) in Urbana morfologija Kopra v poznem srednjem veku (J6-50188), ki jih sofinancira ARIS - Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Posest kartuzije Bistra na »Istrskem«¹

Koprski posest kartuzijanskega samostana Bistra, pridobljena v 14. stoletju, je strokovni javnosti že dolgo znana. Peter Hitzinger je leta 1853 objavil spisek vnosov v glavni urbar bistriškega samostana iz leta 1729, na katerem se je znašla tudi kratka notica o darovanju solin (14 kavedinov) samostanu leta 1353 na Koprskem. Darovalka je bila gospa Camperga, vdova iz Kopra.² Iz Hitzingerjeva prikaza zgodovine samostana po dejanjih njemu znanih priorjev, objavljenega leto pozneje (1854), je bilo mogoče izvedeti, da je pri tem šlo za volilo.³ Kmalu za tem je postalo tudi znano, da je bistriški kartuzijanski samostan posedoval hišo v Koprju in zemljišča na Koprskem in da je bila ta posest pridobljena med letoma 1307 in 1333. Hitzinger je namreč leta 1864 objavil regeste nekaterih listin kartuzije v Bistri, hranjenih v dvorni knjižnici na Dunaju, med njimi tudi tiste o donacijah

¹ Večina navedb, povezanih s Koprom in Koprskim v poznem 14. stoletju, v tej razpravi temelji na podatkih, pridobljenih iz knjig koprskih vicedominov, nastalih v letih med 1382 in 1400, ki tvorijo del dolga leta nedostopnega koprskega komunalnega arhiva. Ta je bil med letoma 1944 in 2016 hranjen na tajni lokaciji v Italiji. Danes je to arhivsko gradivo raziskovalcem na voljo v Državnem arhivu v Benetkah (Archivio di Stato di Venezia (= ASVe)), tam je hranjeno začasno, urejeno je skladno s popisom gradiva z začetka 20. stoletja, ki ga je sestavil Francesco Majer. Majer je popis objavil v reviji *Pagine Istriane* v letih od 1903 do 1908 (Majer, *L'archivio antico*), na njem je skupaj 1520 popisanih arhivskih enot. Del gradiva, ki obsega koprsko vicedominske knjige iz 14. in 15. stoletja, je kljub drugačnemu vtisu, kot ga pušča Majerjev popis, povsem neureven. Spisi različnih vicedominov so med seboj pomešani in si ne sledijo kronološko, paginacije so bile večkrat spremenjene. Originalna paginacija folijev pogosto sploh ni več vidna, kajti del gradiva je slabo ohranjen. Gradivo je zato nemogoče citirati na sledljiv način. Zaradi tega sem se odločil, da bom sledil signaturam mikrofilmov, na katere je reproducirano taisto gradivo in ki jih hranijo v Državnem arhivu v Trstu (Archivio di Stato di Trieste (= ASTs)), v fondu *Archivio antico municipale di Capodistria (=AAMC)*. Številki enote z Majerjevega popisa je dodana še zaporedna številka zvitka mikrofilma (bobina = b.) in stran na zvitku. Ker je bilo mogoče na zvitek reproducirati 250 strani in ker so arhivske enote navadno od tega bistveno obsežnejše (tudi po 700 folijev in več), zaporedne številke zvitkov niso identične s številkami enot na Majerjevem popisu. Če je na mikrofilmanem viru vidna stara paginacija (= st. pag.), sem le-to zaradi lažje sledljivosti dodal. Ko je v viru paginacij več, navajam tisto, ki jo je mogoče zaznati kot najstarejšo. Primer: ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 6), 114 (447, st. pag.) pomeni, da gre za navedbo mikrofilmene enote št. 7 z Majerjevega popisa, in sicer za del, ki je reproduciran na zvitku z zaporedno številko 6, na strani 114 omenjenega zvitka. Ker je na na strani 114 zvitka št. 6 vidna stara oznaka folija (v tem primeru folij št. 447), se ta nahaja v oklepaju z navedbo, da gre za staro paginacijo.

² Hitzinger, *Urkundenverzeichnis*, 27.

³ Hitzinger, *Karthäuserstift Freudenthal*, 124.

in nakupih v Kopru in na Koprskem v omenjenem časovnem obdobju.⁴ Zgodbo o posesti kartuzijanskega samostana Bistra v Kopru in na Koprskem je bilo s tem mogoče zaokrožiti. To je prvi storil Wladimir Milkowitz v svojem delu o samostanih na Kranjskem (*Die Klöster in Krain*), izdanem leta 1889.⁵

Posest na Koprskem je bistriška kartuzija vzpostavila po tem, ko si je kot novoustanovljeni samostan po letu 1260 najprej pridobila primerno posest znotraj sveta pod oblastjo svojih ustanoviteljev, in po tem, ko si je v drugem desetletju svojega delovanja pridobila še zemljišča na Vipavskem. Milkowitz je začetek bistriškega pridobivanja posesti na Koprskem videl v donaciji Koprčana Guarnerija de Ziglaga, poznejšega brata kartuzijana v Bistri. Ta je leta 1307 samostanu podaril skupek zemljišč v različnih predelih Koprškega. Zgodbo o pridobivanju posesti na Koprskem je bilo mogoče, sledeč Hitzingerjevim registom, nadaljevati leta 1313, ko je prior Bartolomej na Koprskem za svoj samostan od Koprčanov kupoval vinograde in druga zemljišča. Med njimi je bil tudi vinograd bistriškega novica, koprškega notarja Janeza. V nepremičninskem nakupu v samem Kopru, ki ga je leta 1319 opravil bistriški prior Viljem, je Milkowitz videl vzpostavitev urbane samostanske rezidence, dvora, podobno kot v Ljubljani leta 1317. Ljubljanska hiša bistriškega samostana je bila pozneje poimenovana *Freudenthalerhof*, Bistriški dvor.⁶ Pridobitev obeh urbanih nepremičnin, ljubljanske in koprške, je vsebinsko navezal na poprejšnjo oprostitvev plačila mitnin, ki jo je samostanu kmalu po ustanovitvi najprej podelil koroški vojvoda Ulrik III., za njim leta 1286 še goriški grof Albert in nato leta 1288 tudi (njegov brat) tirolski grof Majnhard. Zgodba o bistriški kartuziji in Kopru se je s to navezavo v Milkowitzem delu končala, šlo je za samostansko pridobitev posesti na »Istrskem«.⁷

Zgodbo, ki je bila videti kot nadvse uspešna bistriška nepremičninska akcija v krajih zunaj običajnega kartuzijanskega posestnega radija, je leta 1940 po Hitzingerju in Milkowitzu precej nespretno, z napačnim branjem registov in s samosvojimi razlagami, v sestavku o Bistri in njeni zgodovini povzel Stanko Skvarča.⁸ Za njim jo je leta 1961 v zelo kratki obliki povzela še Katica Kobè v svojem prispevku o zgodovini Bistre v časopisu *Kronika*.⁹ Avtorji knjižice o kartuzijanih na Slovenskem, ki jo je leta 1960 izdala Zadruga katoliških duhovnikov FLRJ, te zgodbe v zelo kratkem poglavju o kartuziji v Bistri niso omenili.¹⁰ Jasnejše obrise je dobila leta 2001 v obsežni monografiji Jožeta Mlinariča o bistriški kartuziji (*Kartuzija Bistra*). Najdemo jo tako v zgodovinskem pregledu, v poglavju o samostanu v 14. stoletju kot tudi v drugem delu monografije, v poglavju o gospodarski dejavnosti kartuzijanov.¹¹ Pisec je svoja dognanja o bistriških posestih, tudi tistih na Koprskem,

⁴ Hitzinger, *Regesten über Freudenthal*, 8–9.

⁵ Milkowitz, *Die Klöster*, 120–121.

⁶ »Schon 1317 besass das Stift seinen Hof in Laibach, später *Freudenthalerhof* genannt. 1319 kaufte prior Wilhelm einen Hof in der Stadt *Capodistria*.«, Milkowitz, *Die Klöster*, 120.

⁷ »Im Anfange des 14. Jahrhunderts begann das Stift, und zwar unter Prior Johannes, im *istrischen Gebiet* Güter zu erwerben;...«, Milkowitz, *Die Klöster*, 119.

⁸ Skvarča, *Bistra*, 10–11.

⁹ Kobè, *Iz zgodovine Bistre*, 166.

¹⁰ *Kartuzijani na Slovenskem*, 42–43.

¹¹ Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 76–77, 351, 422.

temeljil na vsebini originalnih listin bistriške kartuzije, hranjenih v Arhivu Republike Slovenije, ob uporabi Schumi-Komatarjeve zbirke prepisov listin, hranjeni v istem arhivu.¹² Imena vpletenih Koprčanov so zato natančneje zabeležena kot pri predhodnikih, njihov položaj v zgodbi je zaradi minucioznosti obsežnega dela o kartuziji jasnejši in bolj določen. Mlinarič je posebej opozoril na gospodarski pomen pridobljenih vinogradov, oljčnikov in solin za samostansko gospodarstvo. Zgodba je dobila tudi manjše nadaljevanje, bila je podaljšana v 15. in 16. stoletje, samostan je tudi takrat na Koprskem posedoval nekaj vinogradov in solin. Avtor je pri tem posebej izpostavil intervencijo doža Giovannija Moceniga leta 1455 pri koprskem podestatu, da naj od bistriških kartuzijanov (na njihovo prošnjo) ne terjaja mitninskih pristojbin.¹³ V vseh drugih elementih je zgornja kratka zgodba, kot edina možna historija o Bistri in Kopru v 14. stoletju, ostala nespremenjena. Enako kot pri Hitzingerju in Milkowitzu je bilo tudi pri Mlinariču njeno bistvo vezano izključno na vprašanje materialne podstat kartuzijanske ustanove blizu Ljubljane.

Tako zastavljena zgodba o kartuziji v Bistri in Kopru v 14. stoletju, kot nepremičninska zmaga mlade kartuzije v *Vallis Iocosa*, v kateri je aktivna vloga dodeljena samostanu in njegovim priorjem, je bila, v primerjavi s poznejšimi zemljiškimi pridobitvami samostana predvsem na Kranjskem in na Vipavskem, videti kot neznatna, bežna, marginalna epizoda v zgodovini nastajanja posesti bistriške kartuzije. Z drugimi vidiki obstoja kartuzije, z izjemo ozko gospodarskega, ni imela nikakršne povezave. Obstajala je malodane ločeno od zgodovine institucije, katere poslanstvo je bilo spiritualno, intelektualno in kulturno. S svojo profanostjo je bila daleč od sveta sv. Bruna, s svojo minornostjo pa daleč od sveta tistih, ki so na ozemlju Oglejskega patriarhata ustanavljali kartuzije. V najboljšem primeru je bila pripraven dokaz izjemne sposobnosti, podjetnosti in ambicioznosti bistriških priorjev v 14. stoletju. Ti so svojemu samostanu zmogli in znali ekspanzivno zagotoviti lastno vino, oljke, oljčno olje in sol. Mlinarič je med vsemi izpostavil Hermana, bistriškega priorja iz sredine 14. stoletja: »... saj je za svojo ustanovo pridobil posest v bližini samostana in na Koprskem, znan pa je tudi po tem, da je naročil menihu Nikolaju, naj prepíše Avguštinovo delo *De civitate dei*.«¹⁴

Notarski instrumenti v zbirki listin bistriškega samostana in njihovi prepisi v Schumi-Komatarjevi zbirki, ki se nanašajo na donacije samostanu in na njegove nakupe v Kopru in Koprskem v 14. stoletju, tako v svojih vsebinskih kot tudi formalnih elementih vsebujejo indice, ki dajejo slutiti, da je mogoče odnos med kartuzijo Bistra in Koprskom v 14. stoletju opredeliti drugače, kot pravi zgornja zgodba

¹² Avtorjevo citiranje arhivskega gradiva je moralo ustrezati nekdanji ureditvi fondov v Arhivu Republike Slovenije (dalje: ARS). Citiranemu arhivskemu gradivu v ARS po navedenih signaturah danes ni mogoče slediti. V spisku virov tudi ni navedb številnih citiranih enot, ki so v sprotnih opombah zapisane z nerazrešenimi in nepojasnjenimi kraticami. Danes se zbirka listin kartuzije Bistra nahaja v ARS pod signaturami SI AS 1063/4739–5006 (za posest kartuzije Bistra na Koprskem predvsem SI AS 1063/4760). V Schumi-Komatarjevi zbirki prepisov listin (SI AS 40/I) so za posest kartuzije Bistra na Koprskem v 14. stoletju bistveni zlasti prepisi pod zap. št. 56, 61, 84, 85 in 89.

¹³ Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 145, 427.

¹⁴ Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 61.

z »Istrskega«. Nihče od njenih tvorcev ni bil pozoren na imena in status akterjev v instrumentih, na njihova medsebojna rodbinska, premoženjska, poslovna in druga razmerja, na lokacije sestave listin, na priče njihove sestave, na podrobnosti izvršenih pravnih poslov, povezanih z njihovo smiselnostjo in smotrnostjo, na fizične in druge karakteristike pridobljenih nepremičnin ter na njihove mejaše. Z drugimi besedami, nihče med njimi ni bil pozoren ne na okolje, kjer je samostan gradil svojo posest mediteranskega tipa, ne na socialna omrežja bistriških priorjev »na Istrskem« v 14. stoletju, kakor tudi ne na okoliščine in naravo njihovega gibanja med samostanom in okoljem z novimi samostanskimi posestmi. Nihče od njenih tvorcev ob tem tudi ni bil posebej pozoren na dejstvo, da v zgodbi o Bistri in Koprju v 14. stoletju, ob pregovornem kartuzijanskem idealu nespoznavnosti in anonimnosti redovnikov za tostranstvo, nastopata dva koprška meniha z imenom in z naborom informacij o njuni vpetosti v domačo družbo pred odhodom v samostan ter da je bil eden od njiju sin viteza in drugi notar. Je njuno pomenišenje (brat, novic) res samo neobvezujoča, mimogrede odpravljiva kuriozitetata, in ne poveden, sestavni del zgodovine institucije v začetku 14. stoletja?¹⁵

Kar pa v pričujočih notarskih instrumentih presega raven indicev in je iz njih jasno razvidno, sta izvedenost in lahkotnost izvedbe bistriških nepremičninskih poslov v Koprju v prvi polovici 14. stoletja. Bistriški priorji Janez, Bartolomej, Viljem in Herman so se v mestu na otoku nedaleč od ustja Rižane nadvse dobro znašli, bilo jim je zelo domače okolje. V Koprju so jim bili tudi povsem vidno in očitno naklonjeni. Oboje je znak, da je bila ustalitev bistriške kartuzije v Koprju in njegovem distriktu v 14. stoletju vse prej kot naključna in akcidenčna: povezanost kartuzije v Bistri s Koprjem je imela trdno podstat. Če bi bili vinogradi, oljčniki in soline edino, kar je štelo v zgodbi o novi kartuziji s Kranjskega in Koprju, zakaj donacije in nakupi ravno v Koprju in na Koprskem in samo tam? Zakaj ni bilo prizadevanje bistriških kartuzijanov po teh tipih zemljišč in nepremičnin v severnojadranskem urbanem okolju usmerjeno tudi proti drugim severnoistrskim mestom in njihovim distriktem? Zakaj ne ekspanzija v Trst in njegovo vinorodno okolico, zakaj ne v Piran in na tamkajšnje soline, zakaj ne v distrikt nebogljenege Novigrada z identiteto Emone? Jih je sla po mediteranskih dobrinah, vinu, olju in soli lahko res privedla samo in edino v Koper? Še pomembneje, jih je v Koper res lahko privedla samo in edino sla po mediteranskih dobrinah, vinu, olju in soli?

Koprška skupina listin kartuzije Bistra

Najstarejši dokument, ki se nanaša na odnose med kartuzijo Bistra in Koprjem v 14. stoletju, je notarski instrument iz leta 1307, sestavljen ga je koprški notar Zanin iz Kopra, sin pokojnega Leonarda. Koprčan gospod Gvarnerij, sin pokojnega gospoda viteza Leonarda de Ziglago (*dominis Guarnerius de Ziglago filius quondam*

¹⁵ Guamerius de Ziglago je v Mlinaričevi obsežni monografiji o bistriški kartuziji omenjen enkrat, in sicer v kontekstu zgornje nepremičninske zgodbe kot donator in poznejši kartuzijan brat, medtem ko je donator in novinec, notar Janez Blaion uvrščen še na seznam redovnikov samostana pred letom 1600, kot edini znani bistriški novic; glej: Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 76, 485.

domini Leonardi de Ziglago militis de Iustinopoli) je dne 28. novembra tega leta samostanu Bistra podaril več zemljišč.¹⁶ V notarskem instrumentu je najprej naveden vinograd v koprskem distriktu, v kraju *Pracentenar*.¹⁷ Podarjeni vinograd ni bil majhen, a tudi posebej velik ne, v vsako smer je meril 30 ali 34 pertik, njegova površina je znašala svojih 4000 m².¹⁸ Naslednje zemljišče je bilo del polja v istem kraju, ki se je nahajal vzporedno z zgornjim vinogradom, vendar onkraj potoka oz. kanala (...*aquarum currens*). Njegova površina je znašala svojih 540 m². Tretji je bil vinograd na Kaštelirju v severnem delu koprskega distrikta, ki je bil precej večji od prvega, meril je dobrega tričetrt hektarja, svojih 7700 m². Četrto in zadnje podarjeno zemljišče je bilo ozek vrt (dolg svojih 110 m in širok svojih 12 m) v predelu Roda ob Rižani, tik ob tamkajšnjih koprskih solinah.

Isti donator, *dominus Guarnerius*, je še istega dne bistriški kartuziji z novim notarskim instrumentom podaril nepremičnine v domačem mestu. Ta instrument so, za razliko od prvega, ki je bil sestavljen pod koprski komunalno ložo v prisotnosti koprskih meščanov Silvestra Citirija, Mihaela Cavaze in notarja Leonarda, sina pokojnega Leonarda, sestavili v koprskem mestnem predelu oz. porti sv. Petra, imenovani tudi Porta Rota, na vzhodu Koprskega otoka. Sestavili so ga pred drugim naborom prič. Priorja, donatorja in notarja Zanina sta tja pospremila duhovnika Legatius in Robert Sv. Gregorja (...*presbitero Ruberto de Sancto Gregorio*) ter Silvester Citiri, ki je pričal tudi sestavi prvega dokumenta.¹⁹ Prva izmed

¹⁶ ARS, SI AS 1063/4759, tudi ARS, SI AS 1063/4760, 11ro–12ro; prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 56.

¹⁷ Z običajnimi topografskimi pomagali (franciscejski kataster, historične karte in spletna stran Slovenska historična topografija, <https://topografija.zrc-sazu.si>) tega predela koprskega distrikta nisem uspel identificirati, zato njegovo ime navajam v poševni pisavi in različici, kot jo navaja vir iz 14. stoletja. Isto velja za vse druge historične toponime v koprskem distriktu, ki mi jih s pomagali ali z drugimi zgodovinskimi viri ni uspelo identificirati s poznejšimi ali današnjimi toponimi. Ti so v besedilu zapisani s poševno pisavo in v različici, uporabljeni v zgodovinskem viru.

¹⁸ V koprskih notarskih instrumentih (in v vicedominskih knjigah) iz 14. stoletja so distriktualna zemljišča, ki so bila predmet kupoprodajnih pogodb, praviloma izmerjena, in sicer po dolžini proti nepremičninam mejašev. To ni bila običajna praksa drugod po vzhodnem Jadranu v istem času, npr. na Rabu v pravnem prometu z zemljišči mer sploh niso uporabljali, v Ninu in Zadru pa so pri tem uporabljali površinske mere (gonjaj, ždrijev oz. sors), vendar ne redno (glej npr. *Zadarski statut*, I. III, tit. XI). Na Koprskem so v ta namen kot dolžinsko mero uporabljali t. i. navadno pertiko (*pertica communis*), ki je bila bodisi identična tovrstni beneški pertiki bodisi od nje ni bistveno odstopala, znašati je morala dobra dva metra (beneška navadna pertika je znašala šest čevljev po 0.3477 m, oz. pribl. 2,086 m). Koprski statut iz leta 1423 je izmero nepremičnin v distriktu proti vsem mejašem izrecno zapovedoval, uporabljen je bil glagol *perticare*, kot merska enota je bila navedena *pertica communis* (*Statut koprskega komuna*, II, cap. XXXIX in XL). Sodeč po praksi v 14. stoletju in po piranskem statutu iz začetka 14. stoletja, po katerem je bila izmera po dolžini proti vsem mejašem ob odtujitvi distriktualnega zemljišča prav tako obvezna (*Statut Piranskega komuna*, P4, 6/12, 452), ter tudi po izolskem statutu (*Stari izolski statut*, III, 70), so morale tudi neohranjene redakcije koprskega statuta v poznem 13. in v 14. stoletju vsebovati takšno določilo.

¹⁹ ARS, SI AS 1063/4760 5ro–6ro. S Sv. Gregorjem je mišljena cerkev v koprski porti sv. Martina na zahodni strani Kopa, ob kateri so v 16. stoletju vzpostavili tretjeredniški samostan. Toponim Musela, kjer je stala ta cerkev, v 14. stoletju še ni bil sinonim za koprski mestni predel

podarjenih nepremičnin v mestu je bil enostaven gospodarski objekt s kuhinjo kot pridruženim objektom tik ob njem (...*integrum solarium unum cum coquina prope*) v porti sv. Petra.²⁰ Podarjeno je mejilo na javno pot, na *solarium* Dardija Vetona, na Dardijevo dvorišče in na stolp pokojnega Almerika, sina gospoda Justa (*turris olim Almerici domini Justi*). Donator je samostanu podaril še pol vrta, ki se je nahajal v isti porti, in sicer ob mestnem obzidju proti morju in še *casele* (sic!), prav tako v istem mestnem predelu in spet ob mestnem obzidju. Med mejaši te zadnje podarjene nepremičnine je bil starodavni beneški benediktinski samostan sv. Jurija z lagunskega otočka Alga (tj. morska trava; *Sct. Georgius de Alga*) s svojim *casale*.²¹ Iz naslednjega dokumenta, ki je bil sestavljen leto pozneje (30. septembra 1308) v koprskem dominikanskem samostanu in s katerim sta se koprška meščana Ambrozij Rapina in njegova soproga Marchisota priorju Janezu zavezala k neosporavanju zgornje donacije in Gvarnerijeve zapuščine, izvemo, da je bil Gvarnerij takrat že pokojnik in da je umrl kot brat kartuzijan v Bistri. Instrument je sestavil isti notar kot oba prejšnja, sestavi so pričali koprski dominikanec Casto, gospod Vital iz Pesara, nastanjen v Kopru, Aleksander iz Montignane, ki je bil v službi Koprške komune, in spet Silvester Citiri, koprski meščan.²² Kaj vse si je samostan z Gvarnerijevo zapuščino še pridobil v Kopru in na Koprskem, ne vemo.

Četrti notarski instrument v zbirki je iz leta 1313, sestavljen je bil dne 11. julija tega leta v bistriški kartuziji (...*in domo seu monasterio Sancti iohannis valis*

(porto) Zubenaga, kot je to bil v Naldinijevih časih (glej: Naldini, *Corografia*, 166, 199), takrat je to bil del predela sv. Martina (glej: Mlacović, *Koper v poznem*, 847). O tretjeredniškem samostanu glagoljašev sv. Gregorja v Kopru glej: Žitko, *Glagoljaški samostan*, 523–531.

²⁰ Običajen koprski notarski termin v 14. stoletju za nadstropen stanovanjski objekt je *domus solariata*, za razliko od prtiličnega tovrstnega objekta, *domus plana*. Iz dikcije pričujočega dokumenta, kjer so navedeni mejaši na vseh straneh objekta, ne pa tudi kdo ima pravice do morebitnega spodnjega dela objekta, je mogoče sklepati, da je bil *solarium* v tem primeru preprost samostojen nebivalni objekt z odprtim ostrešjem in ne morebitni zgornji, ostrešni del domovanja ali kakšnega drugačnega objekta. Namenjen bi bil lahko sušenju mesa, rib ali sadja, zorenju sira, lahko bi bil tudi priročna shramba za kuhinjo. Ker je ob njem tudi stal *solarium* in noben objekt tipa *domus*, bi lahko stal v conii s tovrstnimi objekti ali pa je bil del razdeljenega večjega tovrstnega objekta.

²¹ Na osnovi številnih videnih koprskih, beneških, rabskih, zadrskih in dubrovniških notarskih instrumentov, povezanih s prometom z nepremičninami v urbanem prostoru na Jadranu v 14. stoletju, ki operirajo s terminom *casale*, sklepam, da je njegov najustreznejši prevod stavbišče. Raba tega termina v pravnem prometu z nepremičninami je bila povsod v naštetih mestih podobna, bila je večplastna. Izraz *casale* se je uporabljal tako za zazidljivo zemljišče v celoti, kot za nepozidan del zazidljivega zemljišča znotraj bivalnega sklopa, ob objektu tipa *domus*. Uporabljal se je tudi za del zazidljivega zemljišča z gospodarskimi, utilitarnimi, začasnimi ali neuporabnimi objekti v takšnem sklopu. Lahko je označeval ruševinast objekt na stavbnem zemljišču, včasih tudi razrušen (nenadstrešen) stanovanjski objekt (*domus*), kjer je *bil casale* skupek zidovja na stavbišču. V starem bistriškem prepisu besedila zgornjega dokumenta (originalni notarski instrument ni ohranjen) je prišlo dvakrat do napačnega prepisa besede *casale*. Po mestu, kjer je nanj zgoraj opozorjeno, se je ista napaka pripetila še pri prepisu zapisnika javnega oznanila na koprski *Plathe communis*. Stavbišče zgoraj omenjenega samostana sv. Jurija v Beneški laguni, ki je najprej pravilno omenjeno kot *casale*, je tam nepravilno zapisano kot *casele*.

²² ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 61 (prepis listine).

iocose apud vraniciam confinio glubiane).²³ Sestavi so pričali menihi duhovniki iz bistriškega samostana, vikar Peter, Janez in Viljem, prokurator. Dokument je sestavil koprski notar in takrat tudi že bistriški novic Janez Blaion, in sicer zase. Novic je bistriškega priorja Bartolomeja pooblastil od dedičev pokojnega koprskega notarja Simona Poltoneja izposlovati odpoved dedovanju četrtnine vinograda v kraju *Pedemonte* na Koprskem.²⁴ To četrtnino je imel v solastništvu s Frančiškom Spelatom, prav tako koprskim notarjem. Svoj polovični delež na zgornji četrtnini vinograda je prodal Poltoneju, tik preden je ta zbolel in umrl. Kupec Poltone mu je ob tem izdal pisno garancijo, da mu bo vinograd prodal nazaj proti plačilu 40 solidov grošev. Skrbnika tega dokumenta sta bila koprski minorit, lektor Janez iz Kopra (...*domini fratri Iohanni lectoris de ordine minorum de Iustinopoli filli quondam Petri Venerici...*) in koprski škof Peter Manolesso, beneški plemič, prav tako minorit.²⁵ Povedano drugače, šlo je za obliko zastave pod budnim očesom minoritov, ki so, oboroženi s teološkim znanjem o ekonomiji, skrbeli, da pri poslu med Blaionom in Poltonejem ne bi prišlo do nesprejemljivih, neetičnih ekonomskih praks. Zastava je šla po zlu zaradi nenadne smrti zastavnega upnika, zadevo je bilo treba urediti z njegovimi dediči.

Koprška vicedomina Frančišek de Berto in Zaneto de Urso sta po odredbi in z dovoljenjem koprskega podestata Beleta Faletra potrdila Blaionovo pooblastilo kot veljavno in javno priznано. Prior Bartolomej je odpotoval v Koper in zadevo uredil tri dni pozneje, 14. julija 1313. Uredil jo je nekje v Koprju, lokacija ni omenjena, in sicer v prisotnosti Viljema iz Ferrare, nastanjenega v Koprju (koprski *habitor*), in koprskega notarja Simona, sina pokojnega Viktorja iz Kopra. Iz tega dokumenta izvemo tudi, da je bil Janez Blaion sin pokojnega gospoda Mateja Blaiona iz Kopra, koprskega vicedomina.²⁶ Da bi ta del vinograda nesporno prišel v Blaionove roke in tako hkrati postal del samostanske posesti, je moral prior dedičema pokojnika iz naslova nakupa omenjenega dela vinograda, gospe Neži, vdovi pokojnikovega očeta, gospoda Monflorita de Poltoneja in njenemu sinu Auru izplačati omenjenih 40 solidov grošev (preračunano 20 dukatov, oz. 64 liber). Izplačal jima je 51 liber, medtem ko sta upnika za pokoj in odrešitev Simonove duše kartuzijanskemu

²³ ARS, SI AS 1063/4768 in prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 84.

²⁴ Nekdo v vrsti urejevalcev Schumi-Komatarjeve zbirke je v regestih navedel, da naj bi bil *Pedemonte* koprski hrib Markovec, glej: ARS, SI AS 40/I/85 in ARS, SI AS 40/I/89. Osnova za takšno identifikacijo historičnega toponima *Pedemonte* v navedbah ni podana, zato le-te ni mogoče ne potrditi, ne ovreči. Markovec se vsaj od 15. stoletja dalje v virih pojavlja kot *contrata Sancti Marci*. Slovenska historična topografija, <https://topografija.zrc-sazu.si>, pri tem kot najstarejši vir navaja listino kapiteljskega arhiva št. 214 v Škofijskem arhivu Koper z dne 14. februarja 1436 (ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 214). Iz običajnih topografskih pomagal in iz vsebine maloštevilnih notarskih instrumentov s konca 14. stoletja, kjer je kot lokacija nepremičnine naveden *Pedemonte* v koprskem distriktu, identifikacija tega historičnega toponima z Markovcem sama po sebi, brez analize, ni mogoča. Enak toponim se nahaja južno od Koprškega, v okolici Grožnjana, njegova italijanska različica je Piemonte, hrvaška in slovenska različica pa Završje.

²⁵ *Hierarchia catholica*, vol. 1, 288; Naldini, *Corografia*, 86–87.

²⁶ ARS, SI AS 1063/4768, tudi ARS SI AS 1063/4760 4ro; prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 85.

samostanu v Bistri namenila znesek v višini preostanka dolga, in sicer 13 liber. Štiri mesece pozneje, 27. novembra 1313, je Spelato, solastnik nakupljenega dela vinograda prek svojega prokuratorja, Koprčana Almerika Bemba (sina pokojnega beneškega plemiča Benedikta Bemba) priorju Bartolomeju prodal svoj delež pravic nad zgornjim delom vinograda za 15 mark, obračunanih po 8 malih beneških liber, oziroma za 120 liber. Iz dokumenta izvemo, da je površina nakupljenega dela vinograda znašala svojih 11.000 m², torej več kot hektar.²⁷ Sestavi tega dokumenta so pričali Andrej, sin pokojnega gospoda Girolda, notar Andrej Bembo in notar Janez, sin Berta de Musela, vsi koprski meščani.

Prior Bartolomej je novembra leta 1314 v istem kraju ob zgornjem vinogradu samostana kupil še vinograd z oljkami od Berta, sina Janeza pokojnega duhovnika Alberta iz koprške rodbine Musela in njegove soproge Mathelde, torej od sina ene od prič pri zgornjem poslu s Spelatom. Vinograd romboidne oblike je bil po površini podoben prejšnjemu vinogradu, spet več kot hektar. Prior je zanj plačal 41 mark, oziroma 328 liber – precej več kot za pravice na zgornji četrtini vinograda (skupaj 183 liber). Sestavi tega instrumenta so pričali gospod Papon (*...domini Papone episcopi* – morda istoimeni oče nekdanjega koprškega škofa Papon, iz koprške rodbine Açonis, pozneje Paponis?), Aurio, sin pokojnega gospoda Monflorita Poltoneja, ki smo ga spoznali pri nakupu vinograda Janeza Blaiona, in Nicoletto, prodajalčev sin, vsi koprski meščani. Tudi ta instrument je, enako kot vse pred tem, sestavil Zanin iz Kopra, Leonardov sin, *imperiali auctoritate notarius*.²⁸

Bartolomejev nakup izjemno majhnega zemljišča, dne 2. avgusta 1314, v istem predelu (*Pedemonte*), ob samostanskih vinogradih, površine vsega dobrih 100 m² za 3 libre in na isti dan še bližnjega kosa vinograda (na lokaciji *Zambellus sive Pedemonte*), prav tako ob vinogradih bistriškega samostana, površine vsega svojih 200 m² za 14 liber, je sodil v proces zaokrožitve posesti kartuzijanskega samostana Bistra v tem koprskem distriktnem predelu.²⁹ Obe nepremičnini sta kar na dveh straneh mejili na zgornja velika vinograda. Za razliko od Ziglaga, Poltonejev, Blaiona, Spelata, Bemba in Musel, prodajalca zadnjih dveh zemljišč nista bila del koprške elite. Vdova Diambra, prodajalka neznatnega zemljišča, v instrumentu ni bila *domina*. Bassus, prodajalec majhnega vinograda, je bil zgolj *de Petela*, njegova rodbina je bilo za njegovo identifikacijo v pravnem prometu v Kopru nebitvena. Sodeč po pojavljanjih vseh vpletenih v različnih vlogah v zgornjih donacijah in nakupih, bi bilo presenetljivo, če večine oseb, ki so pričale sestavi obeh instrumentov, ne bi poznali že od prej: Berto de Musela, prodajalec vinograda na isti lokaciji, je bil priča pri obeh, pri enem od obeh spoznamo še enega v vrsti takratnih koprskih notarjev, Petra Tarloja. Notar, ki je instrument zapisal, je bil spet Zanin pokojnega Leonarda iz Kopra.

Samostanski nakupi vinogradov v istem predelu koprškega distrikta so se nadaljevali leta 1333, dvajset let pozneje. Bistriški prior Bernardin je 25. januarja

²⁷ ARS, SI AS 1063/4760 1ro.

²⁸ ARS, SI AS 1063/4760 2ro–3ro; prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 89/2.

²⁹ ARS, SI AS 1063/4760 7ro–8ro; prepisa obeh listin: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 89/5 in 89/6, kjer je namesto leta 1314 pomotoma zapisano leto 1315.

tistega leta kupil vinograd površine slabega pol hektarja, ki je mejil na tamkajšnje samostanske vinograde (nakupljene v letih 1313 in 1314), in sicer za 38 liber. Prodajalec je bil spet pripadnik koprške elite, Minigin, sin Petrobona pokojnega Petra de Adalpero. Adalpero je priorju prodal svoj delež na vinogradu in delež na vinogradu, ki je pripadal njegovi soprogi Mendrudi. Njegov oče Petrobono, sicer mejaš vinograda, kupljenega pred desetletji od Musel, je pričal sestavi tega notarskega instrumenta. Druga priča je bil brat Natal, konverz torčelskega samostana sv. Janeza Evangelista.³⁰ Bistriški samostan je tudi leta 1333 sestavo instrumenta zaupal notarju Zaninu, sinu pokojnega Leonarda.³¹

Med obema serijama nakupov vinogradov priorjev Bartolomeja in Bernardina je prišlo do samostanskega nakupa nepremičnine v mestu. Bistriški prior Viljem (*Guillelmus*) je dne 17. septembra leta 1319 v koprski porti Bošedraga (*Buserdaga*), na severu vzhodnega dela Koprškega otoka, severno od porte sv. Petra) za samostan kupil bivanjski sklop, ki so ga sestavljali nadstropen stanovanjski objekt z dvoriščem, (*domus solariata cum curia*), stavbišče (*casale*) in vrt.³² Kupil ga je za 17 in pol mark v beneškem denarju, obračunano po pet solidov grošev za marko (preračunano za 140 liber).³³ Tudi prodajalca zgornjih nepremičnin v Bošedragi nista bila del koprške elite, sta pa bila pripadnika specifičnega dela koprškega mestnega prebivalstva: Janez, imenovan Canzi, sin Mina iz Siene, je bil v Kopru v službi Benetk, bil je pripadnik beneške vojaške konjeniške enote v Kopru (*stipendarius equestris pro comuni Veneciarum in Iustinopoli*), soprodaalka je bila njegova soproga Flor. Slednja je bila soprodaalka s soglasjem svojega soproga, kar pomeni, da je šlo pravzaprav za njeno nepremičnino v soprogovem upravljanju.³⁴ Prodajalca v objektu

³⁰ Sv. Janez Evangelist na Torcellu je bil ženski benediktinski samostan, zato je Natalova povezava s tem samostanom videti nenavadna. Ne gre za napako, kajti primer, da je kdo od moških pripadnikov meniških redov iz Benetk označen za povezanega s samostanom, ki je bil ženska meniška skupnost, v koprskih vicedominskih spisih v 14. stoletju ni osamljen.

³¹ ARS, SI AS 1063/4760, 9ro; prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 89/7.

³² Podobno kot v jadranskih mestih Rabu in Zadru je bil tudi tipičen koprski zaključen urbani bivanjski sklop v načrtno urbaniziranih (novih) delih mesta sestavljen iz objekta tipa *domus*, stavbišča, dvorišča (*curia*) in vrta (*ortus*). V pravnem prometu s takšnimi sklopi je bila za identifikacijo njihove strukture in lege v mestu bistvena funkcija njihovih sestavnih delov (zazidljiv pozidan in nepozidan del, nezazidljivi deli) in mejaši na vseh straneh, ne pa tudi njihova velikost. Za razliko do nepremičnin v distriktu, ki so bile izmerjene, mestne nepremičnine niso bile merjene. Zelo redko je mogoče naleteti zgolj na izmero vrtov v mestu.

³³ Groš je takrat znašal 32 denaričev, kar preračunano pomeni spet običajnih 8 liber za marko: 32 denaričev (vrednost groša) x 12 (solid) x 5 = 1920 denaričev; 1920 denaričev : 240 denaričev (libra) = 8 liber; 8 liber x 17,5 (mark) = 140 liber. Obračunavanje v markah je bila istrska praksa, v Benetkah in v Dalmaciji ni bila razširjena. Zanimivo je, da je bilo razmerje marke proti libri ves čas od začetka do konca 14. stoletja enako (razvidno iz transakcij, zabeleženih v vicedominskih knjigah po letu 1382), za marko je bilo treba tudi takrat odšteti osem liber. To pomeni, da je vrednost marke, enako kot vrednost libre, proti grošu in dukatu ves čas padala. Od tod tudi obračun v solidih grošev v zgornjem dokumentu, šlo je za garancijo nespremenljive vrednosti kupnine.

³⁴ Poročene ženske v okoljih s komunalno ureditvijo so se kot prodajalke nepremičnin ob svojih možeh pojavljale navadno takrat, ko je bil predmet prodaje povezan s fondom njihovih dot, ki se praviloma ni smel nikoli zmanjšati, lahko pa se je transformiral. Praksa moževega soglasja k ženinim poslom z nepremičninami, vezanimi na doto, je bila običajna tudi takrat, ko sta skupaj

s pritiklinami v Bošedragi nista bivala, bil je bodisi njuna skupna pridobitev ob prihodu v Koper, za kar sta uporabila doto prodajalke, bodisi je bil del dote Flor, morebitne Koprčanke. Priorju in njegovemu samostanu sta objekt s pritiklinami v Bošedragi prodala pod pogojem, da ga sme do naslednjega velikega šmarna zase uporabljati Marota, vdova Petra de Aucha. Mimogrede, slednji je bil leta 1307 med mejaši enega od objektov v porti sv. Petra, ki jih je Ziglago podaril samostanu. Prior se je ob tem zavezal, da bo objekt na enak način v uporabi še naslednjih pet let po njegovem prevzemu, medtem ko mu je garancijo, da bo s predajo objekta vse steklo v najboljšem redu, poleg zakoncev Janeza in Flor podal še koprski fizikus, magister Bonushomo. Sestavi instrumenta so pričali brat Marin iz Svetega Jurija de Alga, samostana, ki je bil s svojim stavbiščem mejaš Ziglaglovega podarjenega stavbišča v porti sv. Petra, Janez Selario iz Bologne in Chino iz Rosena, enako kot prodajalec v službi v Koprju (...*stipendario Iustinopoli*).³⁵ Notar, sestavljavec listine? Zanin pokojnega Leonarda iz Kopra, *imperiali auctoritate notarius*.

O donaciji koprške vdove Camperge iz leta 1353 ne vemo prav veliko. Notica v zapisu o koprskih zadevah v bistriškem urbarju je bila posredno povzeta iz oporoke, ki pa se ni ohranila. Vse, kar izvemo, je, da je gospa Camperga, vdova po pokojnem gospodu Arteliupiju, v obliki volila za dušni blagor kartuziji v Bistri prepustila 14 solnih kavedinov.³⁶ Ne vemo natančno, ne kdaj v letu 1353 je do tega prišlo, niti kje so se nahajale soline z omenjenimi kavedini, kot tudi ne na kakšen način in od koga je samostan te kavedine sprejel v posest ter na kakšen način se je v samostanu ohranjal spomin na omenjeno volilo med letoma 1353 in 1729. Iz zapisa v urbarju je razvidno, da so bile te soline pozneje opuščene in da jih je samostan leta 1535 prepustil koprskemu stolnemu kapitulju v popravilo in posest v zameno za 14 starov soli letno, in sicer za dobo 100 let. Za tem so te soline prešle v posest neke rodbine Serini, in naposled leta 1712 v posest koprskih avguštink Sv. Blaža. Dajatev 14 starov je bila za tem odpravljena z enkratnim izplačilom 3127 liber.³⁷

Materialna plat zgornjega ni posebej impresivna. Seštevek površine znanih podarjenih in nakupljenih vinogradov v letih 1307–1333 je znašal vsega štiri hektarje, skupaj z drugimi razpršenimi zemljišči različne namembnosti na različnih krajih blizu mesta (v severnem delu koprškega distrikta), se je ta seštevek približal petim hektarjem. Velikost pridobljenega v predelu *Pedemonte*, kjer je bila posest strnjena, je znašala vsega tri hektarje, tam so se med mlado vinsko trto (*pastina-*

---

odtujevala takšno nepremičnino kot v zgornjem primeru. V Koprju je nujnost močevega soglasja urejal 75. člen druge knjige statuta, glej: *Statut Koprškega komuna*, I, II, cap. LXXV. Pogostost enakih ali zelo podobnih odredb v statutih drugih mest na vzhodnojadranski obali (npr. v Izoli z enako odredbo, glej: *Stari izolski statut*, II, 12), ki so starejši od znane redakcije koprškega statuta (l. 1423), je trdna osnova sklepanju, da je bilo takšno določilo zapisano tudi v starejših različicah koprškega statuta, ki se niso ohranile.

³⁵ ARS, SI AS 1063/4760, 9ro–10ro; prepis listine v: ARS, SI AS 40/Schumi-Komatar, 89/8.

³⁶ »Capo d'Istria. Zu wissen das Anno 1353 von Einer also genanten frauen Camperga hinterlassenen Wittih eines sogenanten herrn Arteliupi...«, ARS, SI AS 719/6/3, 135ro.

³⁷ Isto, 135ro.

tum) nahajale tudi oljke.³⁸ Samostan tudi ni bil izključni lastnik vseh teh površin, na delu je užival zgolj pravice skupaj z drugimi. Ti samostanski koprski vinogradi z oljkami so bili skupaj manjši od vinograda v kompozitni lasti koprške elite, pri katerem sta bila Blaion in Spelato (in za njima samostan) skupaj udeležena s četrtinskim deležem. Če vzamemo tisto o površini te četrtine za merilo velikosti vinograda, se je ta raztezal približno na štirih hektarjih. Iz podobnih nepremičninskih poslov konec 14. stoletja, kjer je velikost vinogradov veleposestniških rodbin na posameznih lokacijah zgornji primerljiva, je mogoče sklepati, da je bila običajna velikost vinogradov v lasti veleposestnikov na posamični lokaciji med dobrega pol hektarja in slabimi tremi hektarji in da je bil takšen vinograd redko v lasti eni osebe.³⁹ Takšna velikost vinogradov je skupaj s strukturo lastništva morala biti povezana z lokalno ekonomiko obdelave veleposestniških vinogradov ter z zmožnostmi pridelave in hranjenja vina tako v distriktu kot v mestu. Na površinah s trto v lasti bistriškega samostana je bilo mogoče letno pridelati nekaj deset hl vina, vsekakor ne več kot 70 ali 80 hl.⁴⁰ Morebitna domneva, da bi si samostan,

³⁸ Zasajanje oljk v velikih vinogradih je bilo v poznem srednjem veku običajno, na vzhodnojadranski obali ga najdemo v vseh okoljih. Zadrski statut je zasaditev oljk (in najmanj štirih murv) v vinogradih, večjih od 4 gonjaje, celo predpisoval kot dolžnost obdelovalca (emfiteuza), glej: *Zadrski statut*, I. III, tit. XVII.

³⁹ Leta 1385 se je v Marezigah (*Montebelo sive Maresego*) nahajal vinograd v lasti koprške plemiške rodbine Vittore v približni velikosti tričetrt hektarja (ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 6), 114 (447, st. pag.)). Leta 1389 je kaštelan Levjega gradu, beneški plemič Bernard Faletro za 868 liber prodal koprskemu plemiču Nikolaju Ponçellu vinograd na Serminu površine pribl. 2,5 ha (ASTs, AAMC, Majer 10 (b. 7), 243 (72, st. pag.)). Istega leta je Firenčan in koprski *habitor* Honofrius prodal beneškemu plemiču Frančišku Dandolo vinograd s 34 oljkami v Škocjanu pribl. površine pol hektarja za 437 liber in 12 solidov (ASTs, AAMC, Majer, 10 (b. 7), 246 (76, st. pag.)). Vinograd v Sv. Tomažu, ki ga je leta 1391 kupil Peter de Vida za 100 dukatov, je bil površine pribl. 0,6 ha (ASTs, AAMC, Majer 10 (b. 7), 178 (2, st. pag.)). Vinograd v Valdoetri, ki sta ga izvršitelja oporoke nekoga iz rodbine Palmiro leta 1392 prodala za 810 liber in od katerega je cistercijanski samostan sv. Tomaža s Torcella letno prejemal 3 libre, se je tudi raztezal pribl. na 2,5 ha (ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 26 (10, st. pag.)).

⁴⁰ Referenčna literatura o srednjeveški vitikulturi, proizvodnji in distribuciji vina ne ponuja odgovora na vprašanje, kakšni so bili donosi vina na površino vinograda v različnih vinorodnih deželah v srednjem veku. Literatura, ki je sledila Braudelovemu (Braudel, *The Mediterranean*, 155–158, 258) in Le Roy Laduriejevemu (Le Roy Ladurie, *Times of Feast*, 50–79) ukvarjanju z vitikulturo in s proizvodnjo vina, je pozornost posvečala predvsem tistim vidikom gojenja trte in pridelave vina, ki so metodološko povezani s preučevanjem nekdanjih klimatskih razmer (Hoffmann, *An Environmental History*, 331–332) in vprašanjem kulturno-civilizacijske vloge vitikulture ter vina in njegove konsumpcije v Sredozemlju (Horden, Purcell, *The Corrupting Sea*, 214–217, 214–218). Italijanska historiografija je v zadnjih štirih desetletjih dosegla velik napredek pri raziskovanju srednjeveške zgodovine vinarstva v Sredozemlju in predvsem na področju Apeninskega polotoka, in sicer v okvirih zgodovine agrarnih panog in prehrane (glej: Cortonesi, Passigli, *Agricoltura e allevamento*, 73–86). Pozornost je bila posvečena tehnikam gojenja trte, tehnološkim vidikom pridelave vina, trgovanju z njim, a tudi njegovemu simbolnemu in kulturnemu pomenu za srednjeveško krščansko družbo (glej: Pini, *Vite e vino*, 53–145, 173–184; id., *Il Vino*, 585–598; Varanini, *Le strade*, 635–664). Donos vina na površino vinograda ni bil v ospredju, več so se z njim ukvarjali zgodovinarji prehrane v antičnih časih, ko naj bi maksimalen donos vina za vsakdanjo rabo ponekod v Italiji dosegal celo 200 hl/ha, kar je več, kot je današnji običajni donos. (30 hl–120hl) Pri visokokvalitetnih vinih je donos v prvih stoletjih našega štetja znašal 21 hl/ha ali manj (Forni,

ki je posedoval eno samo takšno enoto na Koprskem, s to količino prizadeval za vključenost v promet z vinom, ki je imel v Kopru dolgo tradicijo in je bil v 14. stoletju zelo intenziven, bi bila napačna.⁴¹ Izvedenci, ki so za leta 1348 za beneški senat ocenjevali količine vina na Koprskem, so ocenili, da je bilo samo vina, ki je bilo v prometu in je zapadlo pod *datio tabernarum*, za skoraj 6700 urn (več kot 4300 hl), medtem ko kvantifikacija vsega drugega vina, pridelanega v distriktu, ki je bilo prav tako obdavčeno in ki ga je bilo več od vina v prometu, iz objavljenega vira ni razvidna.⁴² Bolj kot kvantiteta je za rigorozne kartuzijane iz Bistre, vajenih restriktivne, zelo odmerjene rabe vina, štela kvaliteta in sorta pridelanega na pravzaprav precej skromnih samostanskih koprskih hektarjih. Tam pridelano so lahko v samostanu uporabili kot mašno vino in predvsem kot priboljšek za priorjevo omizje ob pomembnih obiskih.⁴³ Pri poprečnih največ 20 litrih koprskega vina na dan je bil pridelek iz Vipavskega vsekakor dobrodošel v samostanskih vinskih kletih.

Kaj se je zgodilo z nekdanjim Ziglagovim gospodarskim objektom in z njegovimi stavbišči ob obzidju v porti sv. Petra, bodo pokazale bodoče raziskave koprške urbane zgodovine, že zdaj pa je jasno, da nakup bivanjskega kompleksa v Bošedragi ni bil opravljen z namenom vzpostaviti koprski bistriški dvor. Za razliko od stavbe in posesti v Ljubljani, ki se je sčasoma znašla na elitni mestni lokaciji, se v Kopru to ni moglo zgoditi. Nakup je imel povsem drugačen smisel, samostan je v Kopru kupil nastanišče za nekoga iz sveta manualnih opravil in za priročno skladiščenje soli. V 14. stoletju je bila Bošedraga dinamičen koprski mestni predel, v njem so bili nastanjeni predvsem prišleki s poslovnimi ambicijami v solarstvu in trgovini, ki niso bili del veletrgovske elite, in osebe iz nižjih slojev, vpete v njihove posle. Koprsko plemstvo je tam na svojih zemljiščih zanje serijsko gradilo bivanjske enote, kot je bila tista iz bistriškega nakupa. Te so bile bodisi naprodaj bodisi oddajane. V Bošedragi je bilo takrat tudi veliko objektov s prostori za skladiščenje soli in drugih dobrin v pritličju, skupaj s torkljami so se nahajali predvsem na trgu te koprške porte (*plaçale porte Buserdage*) pod cerkvijo sv. Lovrenca ob Bošedraškem pristanišču, ki je gledalo na soline ob ustju Rižane (poznejši mandrač sv. Andreja).⁴⁴ Bivanjski sklop, ki ga je za svoj samostan kupil bistriški prior Viljem, se je nahajal v notranjosti porte, ob poti proti cerkvi sv. Andreja na vzhodnem robu mesta, stran od vrveža, med podobnimi

---

Colture, lavori, tecniche, 133–147). Oceno pridelanega vina bistriškega samostana na Koprskem ob zgornjem temeljim tudi na podatkih o današnjem donosu za visokokvalitetna vina, sploh rebule, na spletnih straneh regionalnih vinarjev in vinske enciklopedije *Glossary:wein.plus – Lexicon*, zmanjšanjem za izgubo ob pridelavi zaradi manj učinkovitega varovanja pred škodljivci, obiranja, prešanja, transporta in hranjenja takšnega vina kot danes (glej: <https://ferdinand.si>, <https://www.torrorosazza.com> in <https://glossary.wein.plus/yield-per-hectare>). Npr. pogodbeniki podjetja Klet Brda na 400 ha vinogradov letno pridelajo do 15.000 hl rebule, oziroma do 37 hl/ha (glej: <https://klet-brda.si/advices/rebula>; dostop do vseh omenjenih spletnih strani vinarjev: 29. julij 2023).

⁴¹ O vinarstvu na Koprskem v srednjem veku, glej: Darovec, *Vinske mere*, 520.

⁴² Cesca, *La sollevazione*, 117. Leta 1578 naj bi na Koprskem pridelali svojih 20.000 urn vina. V 18. stoletju naj bi tam pridelek vina znašal 22.000 urn, oziroma dobrih 14.200 hl, glej: Darovec, *Vinske mere*, 526.

⁴³ O odmerjenem odnosu kartuzijanov in cistercijanov do vina glej: Archetti, *De mensura potus*, 290, 267–276.

⁴⁴ Mlacović, *Koper v poznem*, 847.

skromnimi bivanjskimi sklopi. Tedanja stanovalka je bila vdova iz nižjih slojev, ki bi ji z izgubo bivališča po soprogo smrti (leta 1307 je ta bil še živ) grozilo uboštvo in s tem marginalizirano vdovsko življenje. Prior ji je v duhu krščanskega usmiljenja in ljubezni do bližnjega omogočil nadaljnje bivanje v tej enoti po izteku časa, kot je bilo to nujno po določilih statuta.⁴⁵ Več od tega ne vemo, lahko, da je šlo za gesto kartuzijanske avtoritete, lahko da je šlo za običajno ravnanje, skladno z etično prakso v mestu, ki je bilo organizirano v komuno, lahko pa tudi, da je šlo za bolj osebne odnose med priorjem, prodajalcema iz Siene, koprskim fizikusom in najemnico, soprogo pokojnega mejaša samostanskega objekta v porti sv. Petra. Kaj se je s tem sklopom zgodilo po njeni smrti (ali izselitvi), še ne vemo. Glede na lokacijo bi lahko bil oddan v najem komu iz nižjih slojev koprskega mestnega prebivalstva s posebno vezjo s samostanom ali njegovimi dobrotniki iz vrst koprške elite in duhovščine, lahko bi bil oddan v najem komu od prišlekov ali pa prodan komu od njih. Vsekakor ni postal bistriški dvor. Če bi si v samostanu prizadevali za koprsko rezidenco, bi si jo ustvarili na eni od elitnih in dostojanstvenih mestnih lokacij, bodisi blizu škofijske palače na Brolu bodisi blizu samostanov obeh ubožnih redov ali na stiku mestnega otoka in kopenskega mostu, na robu t. i. Velike porte (*Porta Maior*) in Nove porte (*Porta Nuova*) blizu cerkve sv. Petra in hospicija sv. Nazarija. Za nakup bivanjskega bloka bi odšteli vsaj dvakratnik odštetega, še bolj verjetno bi vrednost primerne objekta dosegla 500 liber, več kot trikratnik plačanega.⁴⁶ Še najbolj pa bi bilo verjetno, da bi bil bodoči dvor donacija koga od dobrotnikov iz Kopra, podobno kot v Ljubljani, a do tega ni prišlo.

Samostan je bil sredi 14. stoletja s pomočjo Koprčanov morda še kos zahtevnim, zelo dinamičnim procesom upravljanja s solinami, pozneje več ne. Pridobljenih 14 kavedinov je šlo za kartuzijo iz Bistre po zlu, odnesle so jih spremembe v tehnologiji in organizaciji pridelave soli v drugi polovici 14. stoletja ter vedno novi in novi režimi, kako pod habsburško oblastjo legalno priti do lastne soli v krajih pod beneškim dominijem. Znotraj utečenih, več stoletij utrjevanih solarskih praks, kjer je kolektivnost imela vidno vlogo, bi bilo mogoče na pridobljenih 14 kavedin letno pridelati svojih 25 modijev soli (pribl. 20.000 kg).⁴⁷ Beneški izvedenci so leta 1348 pri povečanju koprskih dacev ocenili, da na koprskih solinah letno pridelajo približno 3500 modijev soli (pribl. 2800 t), oziroma stoštiridesetkrat toliko.⁴⁸ Samostan se je namesto s svojim tričetr odstotka vse koprške soli po stoletjih nedejavnosti v prvi polovici 16. stoletja, v povsem spremenjenih političnih in drugih okoliščinah, zadovoljil z dajatvijo v višini stara soli po kavedinu letno (skupaj svojih 950 kg,

⁴⁵ Koprski statut, kompiliran leta 1423, je v 96. členu druge knjige urejal odnose med najemodajalci in najemniki, če je prišlo do prodaje nepremičnine ali če jo je najemodajalec potreboval za lastne potrebe (...*pro sua propria habitacione habere*; *Statut Koprškega komuna*, II, 96). Glede na to, da tovrstne odredbe najdemo tudi v mestih z ohranjenimi starejšimi redakcijami statuta od koprške in da je bil najem v poznosrednjeveškem Kopru zelo pogost, bi bilo povsem mogoče, da je vsebina navedenega člena koprškega statuta samo prenesena iz starejših, neohranjenih redakcij koprškega statuta.

⁴⁶ Mlacovič, *Koper v poznem*, 844.

⁴⁷ O ocenah pridelane soli na kavedin glej: Bonin, *Proizvodnja soli*, 96; id., *Belo zlato*, 187.

⁴⁸ Cesca, *La sollevazione*, 117.

manj kot dvajsetina možne pridelane soli). Iz zapisa v urbarju je razvidno, da je bila ta sol v zgodnjem novem veku v dobrih časih del nekoliko večjega kontingenta soli, prepeljanega v samostan pod posebnimi pogoji iz osrednjih koprskih magazinov, medtem ko je bila v slabih časih, ko teh kontingentov ni več bilo, porabljena za soljenje oliv v Dekanah (*Hundsdorff*).⁴⁹ Odločitev za tako majhno količino, za star na kavedin, je imela svojo podlago v novoveškem beneškem videnju zadostne količine soli za lastno rabo pridelovalcev soli.⁵⁰ Leta 1353 je bilo vse drugače in manj zapleteno za samostan. Favorizirani kartuzijani so si lahko v svetu oglejskih patriarhov, njihovih mogočnih odvetnikov in bistriških dobrotnikov grofov Goriških ter velikega istrskega mesta pod zanje prožno dominacijo in zaščito Beneške komune, kjer so se lahko zanesli na škofa, kanonike, na frančiškane in dominikance, sploh pa na tisti del koprške elite, ki jim je bil nadvse naklonjen, obetali veliko več od dragocenega volila gospe Camperge.

Koper in meniške skupnosti v poznem srednjem veku

Posest, kot si jo je na Koprskem v 14. stoletju pridobila bistriška kartuzija, ni bila nič posebnega za koprške razmere v 14. stoletju, ne po velikosti, ne po sestavi. Pri Koprčanih ni štela za znatno, samostanski vinogradi, oljčniki, travniki, soline in stavbišča so bili nezaznaven delček koprškega urbanega in distriktualnega sveta. Za Koprčane tudi ni bila nič posebnega po svoji naravi, kajti bila je samo še ena v nizu bolj ali manj podobno strukturiranih posesti, ki so si jih pri njih skozi stoletja ustvarile številne meniške skupnosti iz okoliških diecez s pomočjo oglejskih patriarhov, tržaških in pozneje lastnih, koprskih škofov, domačega stolnega kapitlja in predvsem s pomočjo koprške laične skupnosti, sploh koprške elite kot v primeru kartuzije iz Bistre. Šlo je predvsem za meniške skupnosti, ki so lahko najučinkoviteje prišle do lastnega visokokvalitetnega vina v severnoistrskem prostoru, kjer je Koper prednjačil s priznanim vinarstvom in z zmogljivo vinsko trgovino. Njihova prisotnost je bila po drugi strani v Kopru zelo zaželena zaradi njihovega poslanstva, njihove družbene, gospodarske in pogosto tudi politične vloge v deželah, kjer so imele svoj sedež ali svoja posestva in ki so jih Koprčani doživljali kot bližnje: v Benetkah in Dogadu, Trevižanski marki, Furlaniji in na Kranjskem. Vseh teh meniških skupnosti je bilo skupaj s kartuzijo iz Bistre v Kopru in na Koprskem najmanj devetnajst.⁵¹ Prevladovali so benediktinski samostani, kar glede na razvoj

⁴⁹ ARS, SI AS 719/6/3, 135vo. Iz zapisa je mogoče implicitno razumeti, da bi lahko samostan svojčas zbiral dobrine v Dekanah pred njihovim transportom preko Črnega Kala.

⁵⁰ Darovec, *Solarstvo*, 75–76.

⁵¹ Vprašanju prisotnosti meniških skupnosti iz drugih diecez na Koprskem v času od 11. do 14. stoletja in njihove interakcije s koprsko urbano družbo bo namenjena posebna razprava, zato na tem mestu podajam zgolj kratek pregled samostanov, ki jih kot posestnike takrat najdemo v Kopru in na Koprskem. Dejansko število samostanov s posestmi na Koprskem v poznem srednjem veku je bilo gotovo večje od ugotovljenega števila v pričujoči razpravi. Kadar navedeno temeljim na notarskih imbreviaturah iz knjig koprskih vicedominov s konca 14. stoletja, gre pri tem zgolj za instrumente, v katerih so samostani nastopali v vlogi neposrednih akterjev civilnopravnih poslov in v katerih so bili navedeni kot mejaši v mestu, ne pa tudi takrat, ko so

Anno Domini millesimo CCCo septimo die quinta mensis Junij sub signa
 cruce dno Ziglago filius dno dno Leonardi & Ziglago militis
 & Justini ab hodierna die in antea perpetuum ipse suosq; heredes de successore
 nomine pure libere memorie etc. irrevocabili donacionis que dicitur in unum Ita qd
 amplius revocari no possit aliqua ingratitudine ut ostensa dedit cessit tradidit
 atq; donavit Religiosi & honesto viro frat. Johani priori monastij s. marie
 vales vocesse dno patriarchus de glesgen recipienti vice & nomine pdicti oron.
 Intra bona & possessiones infra scriptas postas in confin Justini & omnia una octo
 Arceos valles personals unlos dimetas tacite & expressas que & quas habet
 habet ut habe videtur seu ullo m habere ppat & merendur in ipis possessio
 & bonis que no bona sunt hec. In primis vinea una postat in confin Justini
 in loco q dicitur prarentenar q fines cui hu sunt. ab uno latere est via
 publica & ab illo latere sunt pnce eius triginta ab alio latere est campus
 Salery & neapli habitatois Justini & ab ipso latere sunt pnce eius triginta
 Arceos latere est aquar curde & ab eo latere sunt pnce eius triginta quous
 aquato latere no est campus Leonardi nepotis de dno Guainerij q sunt
 eadem dimensio & ab eodem latere sunt pnce eius triginta. Item pecu
 una campi in eadem orata ab alia parte Aquary pdicta q fines cui hu
 sunt ab uno latere est vinea dno amorane apud ortas sa blasij & ab
 ab illo latere sunt pnce eius decem & octo ab alio latere est bario dno
 dno & ab ipso latere sunt pnce eius quinque Arceos est aquar curde
 & ab eo latere sunt pnce comitis octuaginta aquato latere est bario dno
 Barte uxore dno dno groti pntans & ab eodem latere sunt pnce eius
 decem. Item vinea una i castilano confin cui hu sunt acapite super
 nois est vinea dno Hilde uxore & dno oron albica & caniano & ab
 illo capite sunt pnce comitis octuaginta acapite inferiois est vinea
 Johis & Bruno & vin dno da blasij pdicta & vinea facij de Bruno
 & ab ipso capite sunt pnce comitis octuaginta ab uno latere est vinea
 basogli tauri & vin filioz olim yaponis dno & ab eo latere sunt pnce
 eius triginta ab alio latere est vinea filioz qnd Johis baron & ab eo
 latere sunt pnce eius decem & octo. Item ortus un q est circa quantis
 uni plusve terre postat in Bisano i loco q dicitur ruda q fines cui hu

Uvodni del notarskega instrumenta notarja Zanina iz Kopa iz leta 1307, s katerim je Koprčan Gvarnerij de Ziglago podaril Kartuziji Bistra zemljišča na Koprskem. Znak pred začetkom besedila je notarjev monogram. (Arhiv Republike Slovenije, Zbirka listin, Listine Kartuzije Bistra (1255–1742), SI 1063/4759).

in ustroj katoliškega meništvaja ni presenetljivo. Po drugi strani tudi ni presenetljivo, da med njimi ni bilo samostanov beraških redov.

Daleč največ jih je bilo iz Benetk in Beneške lagune. Posesti tamkajšnjih samostanov v Kopru in na Koprskem najdemo že v drugi polovici 11. stoletja. Glede na maloštevilnost virov ni izključeno, da so se nakatere v bližnjem Kopru ustalile že prej, v 10. stoletju. To bi bilo mogoče že najmanj po letu 932, ko so se Koprčani beneškemu dožu Petru II Candianu zavezali na svojem ozemlju varovati Benečane in mu letno pošiljati sto amfor vina, oziroma po tem, ko so si Benečani leta 933 v sporazumu z istrskim mejnim grofom Winterijem in predstavniki istrskih mest zagotovili varnost svojih posesti in imetja na polotoku. Pri slednjem so bili sploh izpostavljeni posestni interesi gradeškega patriarhata (...*vim res proprietatum de vestro patriarchatu Gradense Sancti Hermagore*) in beneških cerkva (...*aut de sanctarum ecclesiarum vestrum*).⁵² Štiri desetletja pozneje so v Kopru svoje zaveze Benečanom vnovič potrdili. Koprčani so leta 977 beneškemu dožu Petru Orseolu z zaprisego zagotovili, da je *civitas Iustinopolitana* Benečanom, njihovim poslom in njihovem imetju enako varno okolje, kot je bilo za časa doža Petra Candiana.⁵³

Najstarejši vir, ki omenja prisotnost katere od meniških skupnosti v Kopru od drugod, je nastal več kot stoletje in pol po tem, ko je bila leta 908 izpričana danes najstarejša znana koprška meniška skupnost, ženski samostan v *Iustinopolitana civitas* pod vodstvom opatinje Adlegide in pod zaščito Berengarja I., kralja Italije.⁵⁴ Leta 1072 je tržaški škof Adalger podaril cerkev sv. Apolinarija v Valdoltri znamenitemu benediktinskemu samostanu sv. Nikolaja na Lidu, čuvaju relikvij velikega svetnika.⁵⁵ V drugi polovici 14. stoletja je bil sv. Nikolaj še zmeraj trdno zasidran na Koprskem, leta 1387 so iz samostana potrdili, da so s Koprškega prejeli, kar jim pritiče in kar je bilo tam najbolj iskano: olje in vino oz. rebulo (*vino sive robolio*).⁵⁶ Iz dokumenta iz leta 1396 je razvidno, da je med drugim imel posest tudi na Serminu, od koder je pričakoval letno pol amfore rebule (*vini sive ribolei*).⁵⁷ Sv. Nikolaju z Lida je na Koprsko v visokem in poznem srednjem veku sledilo še najmanj enajst benediktinskih samostanov iz diecez v Castellu, na Torcellu in Ekviliju (Jesolo).

Najpozneje leta 1092 se je na Koprskem uveljavil ženski benediktinski samostan sv. Janeza Evangelista s Torcella. Iz originalnih listin, hranjenih v Državnem arhivu v Benetkah, je razvidno, da so tamkajšnje benediktinke takrat posedovale zemljišča v mestu in od leta 1177 dalje tudi (danes pozabljeno) cerkvico sv. Fa-

---

bili navedeni kot mejaši v koprskem distriktu, in sicer zaradi obsežnosti gradiva. Celovit pregled bo možen šele po tem, ko bodo najprej v celoti pregledane notarske imbreviature za čas od leta 1382 do leta 1400 (več kot 10.000 imbreviatur) in nato še več deset tisoč notarskih imbreviatur za čas med letoma 1400 in 1450. Pregledati bo treba tudi arhivsko gradivo vseh omenjenih meniških skupnosti, kajti v njem se je po drugi strani mogoče dokopati do številnih informacij o Kopru in njegovem zaledju v času od 11. do 14. stoletja.

⁵² Kandler, *Codice Diplomatico Istriano* (= CDI), I, 155–156, 157–160.

⁵³ CDI, I, 177–178.

⁵⁴ Štih, *Ženski samostan*, 43–60.

⁵⁵ CDI, I, 222, 260.

⁵⁶ ASTs, AAMC, Majer 7, (b. 6.), 27.

⁵⁷ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 207 (204, st. pag.).

bijana in njena zemljišča v neposredni mestni okolici. V obeh primerih je šlo za zasebne donacije.⁵⁸

Leta 1135 je muranski moški benediktinski samostan sv. Ciprijana (Torčel-ska dieceza) od Koprčana Adalpera in njegove soproge Adhugre prejel cerkvico sv. Marije na Serminu s pritiklinami in hišo v koprskem mestnem predelu Grema (zahodna stran mesta, poznejša porta sv. Martina).⁵⁹ Posest tega samostana na Serminu je v ohranjenih originalnih listinah izpričana tudi leta leta 1217.⁶⁰ Koprski stolni kapitelj mu je v 80. letih 14. stoletja potrjeval prejem dajatev za samostanske posesti na Koprskem.⁶¹

Beneški moški benediktinski samostan sv. Jurija Velikega (San Giorgio Maggiore) je bil na Koprskem prisoten najverjetneje že od sredine 12. stoletja. Nenavadno zgodbo o domnevnem koprskem samostanu sv. Marije, ki naj bi ga takrat prevzel ta samostan in čigar zgodba se nato nadaljuje s cerkvijo sv. Marije v Šmarjah ter z njenimi posestmi, bo treba s pomočjo ohranjenih listin v fondu tega samostana šele postaviti v konsistentno obliko.⁶² V letih 1385 in 1387 je bil samostan sv. Jurija Velikega v Šmarjah še zmeraj trdno zasidran.⁶³

Leta 1189 je v koprskem predelu *Faraçano* obstajal vinograd, ki je bil *de reditu monasterii Sancti Gregorii*, kar se je nanašalo na beneški moški benediktinski samostan sv. Gregorja, takrat vse pomembnejšo izpostavo ogrožene in propadajoče starodavne opatije sv. Hilarija in Benedikta na zahodu Beneške lagune.⁶⁴

Ženski benediktinski samostan sv. Vida iz dieceze v Ekviliju (*Dioecesis Equiliensis*, Jesolo) je leta 1236 koprskemu stolnemu kapitlju plačal dajatve za svojo posest na Koprskem.⁶⁵

⁵⁸ ASVe, Corporazioni religiose soppresse, S. Giovanni Evangelista di Torcello, b. 1, perg. 7 in 63.

⁵⁹ CDI, I, 258. Brez virov, ki bi neposredno potrdili vez med hišo v Gremi, podarjeno samostanu sv. Ciprijana, in obstojem benediktinskega priorata sv. Martina v Kopru (predhodnika servitskega samostana), ne moremo trditi, da je bil ravno ta samostan vzpostavitelj priorata sv. Martina, kot to zasledimo v literaturi o servitskem samostanu (Čebren Lipovec in Osojnik, *Stavbna zgodovina*, 21, tam citirana literatura, op. 2 in 3). Priorat sv. Martina in samostan sv. Ciprijana v 14. stoletju nista imela nobenih medsebojnih vezi, je pa imel priorat vezi s koprskim stolnim kapitljem (Mlacović, *Koper v poznem*, 847). Koprski škof Naldimi je vzpostavitev benediktinskega priorata sv. Martina pripisoval škofiji v Ekviliju (Naldini, *Corografia*, 177), kar je v literaturi označeno kot sporno in odpravljeno kot lapsus.

⁶⁰ ASVe, Corporazioni religiose soppresse, Mensa patriarcale, San Cipriano, b. 84.

⁶¹ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 232 (228, st. pag.).

⁶² CDI, I, 277. Predvidevam, da je v prepisu donacijske listine, s katero naj bi tržaški škof leta 1152 sv. Juriju domnevno daroval *monasterium Scte. Mariae* na Koprskem, prišlo do napake in da je bila v originalu namesto besede *monasterium* zapisana beseda *mons*, ki je bila napačno interpretirana kot okrajšava za *monasterium*. Beseda *mons* je prvi del toponima *Mons Scte. Mariae*, Šmarje. Celovit pregled fonda samostana sv. Jurija Velikega v ASVe (ASVe, Corporazioni religiose soppresse, S. Giorgio Maggiore, busta 121) bo v zvezi s tem, upajmo, dal določnejši odgovor.

⁶³ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 6), 61 (389, st. pag.), 103 (435, st. pag.).

⁶⁴ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 2. O razmerju med samostanom sv. Gregorja in opatijo sv. Hilarija in Benedikta glej: Alessio Sopracasa, *Sui falsi*, 127–146.

⁶⁵ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 9. O monastičnih skupnostih v škofiji v Jesolu in o tamkajšnjem samostanu sv. Vida glej: Spinelli, *I primi insediamenti monastici*, 151–166; isti, *Insedimenti monastici*, 156.

Sodeč po videnem v Ziglagovi donaciji, je bil kulturni moški benediktinski samostan sv. Jurija z Alge prisoten v Kopru tudi že v 13. stoletju. Leta 1396 je pri koprskem arzenalu ob mestnem obzidju (na vzhodu mesta) posedoval vrt, ki ga je dajal v obdelavo.⁶⁶

Tudi drugi starodavni benediktinski samostani, za katere najdemo potrditve prisotnosti na Koprskem v virih iz 14. stoletja, so morali tam imeti svoje posesti že v časih, ko je bilo benediktinstvo še vodilna gonilna sila katoliškega meništv. Med njimi najdemo samostan sv. Feliksa in Fortunata z izginulega naselja in otočka Ammiana v severnem delu Beneške lagune. Ta je bil s svojimi solinami ob Poljih (*Campi*) mejaš solinam beneške rodbine Baysio, ki se je nastanila v Kopru konec 14. stoletja.⁶⁷ Iz koprskih vicedominskih knjig poznamo še posesti moškega benediktinskega samostana sv. Mihaela z Murana, ki so se nahajale ob morski obali v Škocjanu.⁶⁸ Njegov opat je med drugim v Kopru nastopil kot prokurator prej omenjenega samostana sv. Ciprijana (prav tako z Murana) pri umestitvi nekega kolona po rodu iz Gorice na posest tega samostana na Serminu.⁶⁹ Ta samostan je bil v Kopru prisoten že vsaj od leta 1247, koprski škof Konrad mu je zaradi zaslug za koprsko Cerkev priznal oprostitev desetine za hišo v Gremi ob koprskem mestnem obzidju.⁷⁰ V bližnji Valdoltri, blizu sv. Nikolaja (nekdanjega sv. Apolinarija) v posesti istoimenskega slovitega samostana z beneškega Lida, je zemljišča posedoval še ženski benediktinski samostan sv. Mateja z Murana.⁷¹ Leta 1262 je stolnemu kapitlju desetino poravnal samostan sv. Lovrenca *de Pignetto*.⁷² Raziskave bodo pokazale, če gre morda za ženski benediktinski samostan sv. Lovrenca iz 9. stoletja v beneškem sestjeru Castello v neposredni bližini sv. Zaharije.

Cistercijani iz dieceze na Torcellu so bili na Koprskem prisotni že v začetku 13. stoletja, kmalu po tem, ko sta bila tam vzpostavljena tako moški kot ženski cistercijanski samostan. Ženski cistercijanski samostan sv. Jakoba v Močvirju (in Palude) je leta 1287 v središču Kopra, v neposredni bližini stavbišč v lasti koprškega kapitlja, posedoval *solarium*.⁷³ Slovita (moška) cistercijanska opatija sv. Tomaža na Torcellu, v virih imenovana *Sct. Thoma Burgoniorum* ali *Sct. Thoma de Borgognono* ali *dei Borgognoni* (Burgundijci kot beneški sinonim za cistercijane), ki je imela številne posesti na Padovskem, Trevižanskem, v Konstantinoplu in na Kreti, je bila na Koprskem prisotna že od leta 1216 (verjetno že prej).⁷⁴ V 14. stoletju je posedovala polja na Serminu.⁷⁵ V mestu je posedovala zemljišče, ki ga je s pomočjo svojih prokuratorjev iz vrst koprškega stolnega kapitlja dolgoročno

⁶⁶ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 227 (223, st. pag.).

⁶⁷ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 212 (209, st. pag.).

⁶⁸ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 6), 110 (442, st. pag.).

⁶⁹ ASTs, AAMC, Majer 10 (b. 7), 230 (59, st. pag.).

⁷⁰ CDI, II, 480.

⁷¹ ASTs, AAMC, Majer 10 (b. 7), 235 (64, st. pag.).

⁷² ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 15.

⁷³ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 27.

⁷⁴ CDI, II, 403.

⁷⁵ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 5), 35. (92, st. pag.). O cistercijanski opatiji sv. Tomaža Burgundcev glej: Corner, *Notizie storiche*, 575–582.

oddajala. Zemljišče se je nahajalo med objekti v Bošedragi, v isti porti, kjer se je nahajal bivalni sklop samostana iz Bistre. Leta 1394 ga je za maksimalnih 29 let najel Simon Ponçello, ki je kot eden redkih koprskih plemičev prebival ravno v tej porti in ki je tam posedoval zemljišča in objekte za oddajanje.⁷⁶ Najemina, ki jo je plačeval prokuratorju slavne opatije, je bila simbolična, 25 solidov letno, skupaj 36 liber in 5 solidov.⁷⁷

V poznem srednjem veku najdemo v Kopru in na Koprskem tudi skupnosti regularnih kanonikov iz Benetk s svojimi posestmi in interesi. Samostan regularnih kanonikov (reda sv. Avguščina) sv. Odrešenika (San Salvatore oz. San Salvador), ki se je nahajal v neposredni bližini Rialta, nedaleč od pridvižnega mosta čez Veliki kanal, je posedoval stavbišče v koprski porti sv. Tomaža.⁷⁸ Koprski poslovnež Gregor iz Siene je bil v Kopru prokurator priorja regularnih kanonikov samostana in hospita sv. Helene na robu beneškega sestjera Castello.⁷⁹ V drugi polovici 14. stoletja se je ob obeh v Kopru uveljavila še ena nadvse priljubljena beneška meniška skupnost regularnih kanonikov, ki je izhajala iz Francije. Dne 19. maja 1370 je rokodelec, mojster Peter, sin pokojnega Johana iz Ljubljane, priseljenc v Kopru (*magister Petrus cerdo quondam Iohannis de Lubiana habitator in Iustinopoli*), Jakobu, sinu pokojnega Janeza iz Škofje Loke, prav tako koprskemu priseljencu (... *Jacobi quondam Ianisii de Schofialocha habitatori in Iustinopoli*) podaril vinograd v Žusterni s pogojem, da mora Sv. Antonu, v dokumentu navedenemu kot *ecclesia scti. Antonii de Arsenale*, letno dobaviti štiri libre olja za pokoj donatorjeve duše.⁸⁰ S tem neobičajnim imenom je bila mišljena cerkev sv. Antona opata v neposredni bližini beneškega arzenala. Vzpostavljena je bila leta 1346 kot samostanska cerkev reda (regularnih kanonikov) sv. Antona iz Vienne. V času Petrove donacije je bila razmeroma nova institucija, za časa njegove mladosti, ki bi jo ta lahko kot rokodelec preživel v beneškem arzenalu, so jo šele gradili. Njen prvi prior je bil Giotto iz magnatske firenške gibelinske rodbine Abbati (*de Abbatibus*).⁸¹ Rodbina se je po firenškem pregonu gibelinov s svojo denarniško dejavnostjo nastanila v Benetkah, od koder se je veja nato preselila v Koper. V Benetkah so jim v 60. letih 14. stoletja podelili status beneških *cives*, beneških državljanov.⁸² Cesar Karel IV. jim je podelil naziv palatinskih grofov s pravico imenovati regularne sodnike in notarje, kar so konec 14. stoletja v novem domačem mestu tudi počeli.⁸³ Iz narave

⁷⁶ Dolgoročno oddajanje nepremičnin za dobo 29 let je bilo v poznosrednjeveškem Kopru zelo pogosto, ko je šlo za nepremičnine v cerkveni lasti. Uporaba nepremičnine 30 let ali več je, kot kaže, že pomenila trajno pravico posedovanja, odtujitev.

⁷⁷ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 118 (110, st. pag.).

⁷⁸ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 173 (170, st. pag.).

⁷⁹ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 5), 152.

⁸⁰ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 84.

⁸¹ Corner, *Notizie storiche*, 68; glej tudi: Tramontin, *Dall'episcopato Castellano*, 88.

⁸² Glej: Petrus de Abbatibus, *Cives Veneciarum*, <http://www.civesveneciarum.net/dettaglio.php?id=2942>, versione 104/2023-08-04 in Lucas De Abbatibus, *Cives Veneciarum*, <http://www.civesveneciarum.net/dettaglio.php?id=2252>, versione 104/2023-08-04, dostop: 29. julij 2023.

⁸³ ASVe, Cancelleria inferiore, notai, b. 223. Ta naziv je imel Peter Abbati, deklariral se je za palatinskega grofa po božji milosti (...*Petrus Pauli de Florentia de Abbatibus habitator Veneciae in contrata Scti. Martini dei gratia comes palatinus pacem, gaudium et salutem...*).

politične dejavnosti koprskih Abbatijev, sploh Luke Abatija (*Lucha de Abbatibus*), kot jo poznamo iz najstarejših serijsko ohranjenih koprskih vicedominskih spisov, je mogoče sklepati, da so se vezi te beneške priljubljene meniške institucije in Koprčanov vzpostavile ravno preko Abbatijev, svojcev njenega vzpostavitelja. Luka Abbati je bil v 80. letih 14. stoletja eden najuglednejših in najpodjetnejših Koprčanov, ob nepremičninah na elitni Kalegariji je posedoval tudi prestižno domovanje s stolpom v porti Braciolo (*turris Luche de Abbatibus*).⁸⁴ V Benetkah je bil čislán kot zanesljiv podanik in kot vojak, bil je konjeniški poveljnik v Grožnjanu (*comestabilis equestris in Grisignana*) in po letu 1396 v isti funkciji tudi na Rašporju (*comestabilis equestris et habitator in Raspurj*).⁸⁵ Peter iz Ljubljane ni bil edini Koprčan s tesnimi vezmi z beneškim Sv. Antonom iz Vienne. Tamkajšnji menih, brat Mihael, je izhajal iz koprške plemiške rodbine Lugnano.⁸⁶ Prej omenjeni Koprčan Gregor iz Siene je leta 1389 postal prokurator tudi tega samostana za njegove posle v Kopru. Za prokuratorja v Kopru ga je imenoval brat Nikolaj, sin pokojnega Benedikta (*de Frigeno*), menih v Sv. Antonu in prokurator preceptorja samostanske skupnosti v vseh krajih zunaj Benetk.⁸⁷ Notranjost priljubljene beneške gotske redovne cerkve (porušene v 19. stoletju, danes je tam beneški mestni park Giardini) nam je znana s slike z naslovom »Pojavitev razpel z Ararata v cerkvi sv. Antona v Castellu« beneško koprškega slikarja Vittoreja Carpaccia.⁸⁸

V poznosrednjeveškem Kopru sta s svojimi interesi bili prisotni tudi najmanj dve hiši viteških redov. Hospital reda sv. Janeza iz Benetk je leta 1396 na stičišču Velike porte in Nove porte pri tamkajšnji cerkvi sv. Petra posedoval objekt (*domus sive canipa*), ki ga je oddajal s pomočjo koprškega stolnega kapitlja.⁸⁹ Svojo izpostavo je v 14. stoletju na Brolu, kot kaže, imel nemški viteški red (...*concio theotonico hospiti*). Za zdaj ga poznamo iz ene same notice iz februarja leta 1391, ko si je Anton de Marmore, preceptor hospitalske sv. Marije z Gore (*de Gora*, pri Glini na Hrvaškem), za časa svojega bivanja v Kopru pri njih izposodil osem dukatov.⁹⁰

Fenomen prisotnosti meniških skupnosti v Kopru in na Koprskem z domicilom zunaj koprške dieceze v poznem srednjem veku je bil brez primere na vzhodnojadranski obali. V Dalmaciji in na področju Zete (poznejše Beneške Albanije) takrat česa podobnega niso poznali, v distriktih dalmatinskih in zetskih mest ni bilo posesti samostanov iz drugih diecez, v mestih pa ne morebitnih njihovih hiš ali stavbišč. Takšen položaj je razumljiv, kajti v njihovem zaledju ni bilo velikih katoliških samostanskih skupnosti, kaj šele, da bi te bile skoncentrirane. Edina izjema je bil cistercijanski samostan v Topuskem, medtem ko so bili templjarji

⁸⁴ ASTs, AAMC, Majer 1, (b. 2), 85.

⁸⁵ ASTs, AAMC, Majer 1, (b. 2), 19 (12, st. pag.), Majer 12 (b. 9), 245 (241, st. pag.).

⁸⁶ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 5), 170 (230, st. pag.)

⁸⁷ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 5), 145 (200, st. pag.).

⁸⁸ Glej: <https://www.gallerieaccademia.it/apparizione-dei-crocifissi-del-monte-ararat-nella-chiesa-di-san-antonio-di-castello>, dostop: 29. julija 2023.

⁸⁹ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 240 (236, st. pag.).

⁹⁰ ASTs, AAMC, Majer 7 (b. 5), 5. O preceptoratu reda sv. Janeza (prej templjarjev) pri sv. Mariji na Gori pri Glini, glej: Dobronić, *Viteški redovi*, 26–35, 159, 180, 185–186.

in za njimi hospitalci sv. Janeza v prioratu v Vrani del mediteranskega sveta.⁹¹ V dalmatinskih komunah se je lahko kvečjemu tu in tam zgodilo kakšno nenavadno volilo (prepustitev nepremičnin) v korist cerkvene institucije iz druge komune, kot je primer bogatega neplemenitega meščana Krištofa Bubogne z Raba, ki je pogojno odredil upravo zadrskih dominikancev nad svojo družinsko kapelo in njenimi zemljišči v rabskem distriktu.⁹² Na vsej vzhodnojadranski obali južno od Kopra najdemo v poznem srednjem veku podobno koncentracijo samostanov od drugod v urbanem okolju samo še v Senju, ki je bil skupaj z Rabom stičišče poti med Benetkami in Konstantinoplom na eni strani ter med Ogrsko in deželami na Apeninskem polotoku na drugi. Tam so imeli svoje hiše s skladišči cistercijanski samostan v Topuskem ter benediktinski opatiji sv. Petra in sv. Andreja na Rabu.⁹³

Koper s svojim distriktom seveda ni bil edino istrsko okolje s posestmi samostanov od drugod. Najbolj so bile razprostranjene posesti samostana sv. Nikolaja z Lida, ki je bil na podoben način kot v Kopru (vzpostavljanje nove, odvisne meniške skupnosti na svojih posestih) prisoten tudi pri Bujah, sploh pa v Poreču.⁹⁴ V piranskem zaledju je imel fevd samostan sv. Andreja v Freisingu, del fevda oglejske cerkve na jugu piranskega sveta je imel v rokah samostan (opatija) sv. Martina v Beligni pri Ogleju.⁹⁵ Slednji je sicer imel v prvi polovici 14. stoletja tudi neke pravice v zvezi z vinom na Koprskem, zato ga lahko (pogojno) štejemo za dvajseto znano meniško institucijo z interesi v Kopru v poznem srednjem veku.⁹⁶ Na piranskem ozemlju sta bila s svojimi posestmi prisotna tudi majhna ženska benediktinska samostana sv. Sekunda iz dieceze v Castellu (posesti v Strunjanu) in sv. Antona na Torcellu (oprostitev desetlin leta 1266) ter ob njima še samostan/leprozorij sv. Lazarja na istoimenem lagunskem otočku, ki je na Piranskem imel svoje vinograde (1255).⁹⁷ Seznam s tem gotovo še ni izčrpan, na Piranskem in drugod po Istri je moralo biti še nekaj podobnih posesti. Poseben primer je gospodovanje oglejskega ženskega benediktinskega samostana sv. Marije Izoli od leta 1036 pa do leta 1260 in njegovo uživanje določenih pravic v tem istrskem kraju tudi pozneje.⁹⁸ Vzpostavljeno je bilo po seriji neposrednih vladarskih posegov v oblastna in posestna razmerja v Istri, v katerih je Koper že imel vidno vlogo. Pravzaprav lahko začetke te posebne zgodbe, v kateri je opatinja oglejske sv. Marije gospodovala obmorskemu kraju s samoorganiziranim prebivalstvom, razumemo tudi kot koprsko stvar, kajti Izola je v 11. in 12. stoletju veljala za naselje znotraj Koprškega oziroma za eno od naselij skupnosti, imenovane *civitas Iustinopolitana*.⁹⁹

⁹¹ Glej: Tkalčič, *Cistercijski samostan*, 110–129; Dobronič, *Viteški redovi*, 21–24, 97–140.

⁹² Mlacović, *Plemenitost in otok*, 251–252.

⁹³ Tkalčič, *Cistercijski samostan*, 117; Mlacović, *Putting*, 36.

⁹⁴ Pahor, *Zgodovinski uvod*, XXIX; Budicin, *I possessi*, 261–262.

⁹⁵ Pahor, *Zgodovinski uvod*, XXVIII–XXIX.

⁹⁶ Marcon, *L'abbazia*, 75.

⁹⁷ Pahor, *Zgodovinski uvod*, XXIX; CDI, II, 567; Baraga, *Gradivo*, 287–288.

⁹⁸ Kos, *Odsevi stare Izole*, 17–21; *Stari izolski statut*, II, 109, IV, 42, 179.

⁹⁹ Kos, *Odsevi stare Izole*, 16–17; CDI, II, 423, 424. Samostan sv. Marije je ob tem od piranske cerkve prejemal olje, in sicer iz naslova prihodkov samostanske cerkve sv. Bassa v Strunjanu kot njihove izpostave, glej: Baraga, *Gradivo*, 99; Morteani, *Notizie storiche*, 319–320.

Če lahko prisotnost meniških skupnosti od drugod v Kopru označimo za posebnost, ko gre za vzhodnojadransko obalo v poznem srednjem veku, se položaj povsem spremeni, če jo kot pojav opazujemo v takratnem severnojadranskem prostoru. Koprski primer ni bil tam nič posebnega, glede na obseg bi ga lahko označili za pomanjšano verzijo in bled odsev procesa vzpostavljanja posesti lagunskih in drugih samostanov na ozemljih večjih bližnjih mest v Padski nižini, sploh na ozemljih (v kontadih) Padove in Trevisa. Tam so številni vplivni samostani iz Benetk in beneškega Dogada imeli izjemno velika posestva. Prej omenjeni samostan sv. Hilarija (sv. Gregorij) je v kontadu Trevisa posedoval ogromen kompleks z lastnim gradom, dvorom (*curia*), kapelo, najmanj 150 kmetijami (s 153 koloni), hišami, mlini, travniki, vinogradi, mokrišči in gozdovi.¹⁰⁰ Samostan sv. Jurija Velikega si je v kontadu Padove že zgodaj pridobil 13 hub, v letih od 1174 do 1178 pa je v štirih nakupih pridobil kar 450 zemljišč s številnimi hišami in koloni. Tudi samostan sv. Ciprijana z Murana je imel na ozemlju Padove številne hube, podobno tudi drugi številni samostani, ki so imeli svoj sedež zunaj Padovskega ali Trevižanskega.¹⁰¹

Prisotnost številnih samostanov od drugod je v Kopru sicer vplivala na dinamiko razvoja in ustroja koprskih samostanov v času od 10. do sredine 13. stoletja, sploh benediktinskih. A to še ni pomenilo, da v poznosrednjeveškem Kopru in na Koprskem ni bilo prostora za domače meniške skupnosti in za materialno podstat njihovega delovanja. Nasprotno, oba ženska samostana, avguštinke in klarise in oba moška samostana, minoriti in dominikanci, so bili v vseh ozirih, tudi v materialnem, tesno vpeti v koprsko urbano družbo. Njihova pomembna vloga za skupnost v poznem srednjem veku je iz ohranjenih in javnosti ponovno dostopnih koprskih vicedominskih spisov povsem razvidna: posesti obeh ženskih samostanov so pogosto omenjene tako v mestu kot na vseh straneh okrog mesta, udeležba vseh štirih v poslih je prav tako vidna. Njim namenjen obseg zelo raznolikih volil je bil po izdatnosti in duhu skladen s kozmopolitskostjo volil v velikih mestih juga katoliškega občestva. Da je bilo prostora za delovanje domačih samostanov v Kopru dovolj, je razvidno že iz same koprške skupin(ic)e dokumentov iz zbirke bistrških listin, kajti samo v njej naletimo na kar tri od omenjenih štirih poznosrednjeveških koprskih samostanov: koprski minoriti in dominikanci so bili vključeni v proces nastajanja majhne koprške posesti bistrške kartuzije, medtem ko je bila skupnost gospa sv. Blaža mejašinja njihovega (prej Ziglagovega) vinograda že desetletje pred vključitvijo v red avguštink (l. 1318).¹⁰²

Civitas Iustinopolitana

S ponovno dostopnostjo arhivskega gradiva Koprške komune, ki je bilo vse od leta 1944 pa do leta 2016 nedostopno raziskovalcem, se je mogoče bistveno

¹⁰⁰ Bolzonella, *Oltre i confini*, 34.

¹⁰¹ Bolzonella, *Oltre i confini*, 35–49. Avtor je poglavje o nastanku posesti številnih beneških samostanov na ozemlju Padove in Trevisa zaradi razsežnosti fenomena poimenoval kar »oblikovanje in upravljanje nevidnega kontada«.

¹⁰² Naldini, *Corografia*, 87; CDI, III, 974–975.

lažje kot kadarkoli prej dokopati do odgovorov na številna vprašanja, povezana z zgodovino poznosrednjeveškega Kopra.¹⁰³ Po pregledu dela koprskih vicedomskih spisov, ki so nastali v letih od 1382 in do konca 14. stoletja in v katere so v obliki imbreviatur vneseni instrumenti koprskih notarjev, je mogoče z gotovostjo trditi, da je bil srednjeveški Koper v drugi polovici 14. stoletja izrazito propulzivno mesto. Po strukturi in moči svojega gospodarstva, dinamičnosti gospodarske dejavnosti, vpetosti slednje v širše ekonomske tokove, po sestavi, moči in družbeni podobi svoje elite, po številu in raznolikosti prebivalstva, atraktivnosti za priseljence, po obsegu in naravi dela komunalne pisarne in nazadnje tudi po svoji urbani podobi je bil povsem primerljiv s poznosrednjeveškima Zadrom ali Dubrovnikom, ki v zgodovinopisju veljata za največji, kakor tudi za ekonomsko in politično najuspešnejši takratni vzhodnojadranski mesti.¹⁰⁴ Po opravljenih prvih raziskavah urbane podobe in morfologije Kopra je jasno, da je bil z njima primerljiv tudi po velikosti in po številu prebivalstva. V drugi polovici 13. stoletja je bila koprška urbana površina petkrat večja od piranske, urbana površina Trsta je takrat še dosegala koprsko, pozneje ne več. V 14. stoletju sta Koper (več kot 32 ha) in Zadar (24 ha, skupaj s predmestji več kot 35 ha) po površini precej odstopala od površin drugih vzhodnojadranskih mest, tudi od Dubrovnika, ki je imel za dobro tretjino manjši urbani areal od Kopra.¹⁰⁵ V poznem 14. stoletju je bila površina koprškega urbanega areala enaka seštevku mestnih površin takratnega Ptuja (pribl. 17 ha) in Ljubljane (pribl. 16 ha) znotraj njunih obzidij. Da je bil Koper že zelo zgodaj načrtovan po vzoru velikih severnoitalijanskih mest (in zgodnjerednjeveškega Pulja kot nekdanjega vodilnega istrskega mesta), dokazuje njegova urbana matrica z dvanajstimi mestnimi predeli, imenovanimi porte oz. vrata (nebeški Jeruzalem), združenimi v štiri skupine okrog glavnih mestnih arterij (simbolika križa), kjer je dejansko in simbolno vlogo središča matrice imela prestižna porta, imenovana Domo z osrednjo cerkvijo sv. Marije kot njenim dragocenim jedrom.¹⁰⁶ Ta cerkev, ki je postala koprška stolnica, je bila v 12. stoletju največji sakralni objekt v mestih na vzhodnojadranski obali, po velikosti jo je prekašala zgolj poponska oglejska bazilika sv. Marije.¹⁰⁷

V mestu so bili v drugi polovici 14. stoletja bolj ali manj trajno nastanjeni številni poslovneži tujega porekla, med njimi veje številnih firenških magnatskih gibelinskih rodbin, Abbatibus, Girardi, Scalisi, Tedaldi, Tedaldini in z njimi tudi drugi posamezniki z vrha firenške družbe. S svojimi posli so v Kopru izstopali trije poslovneži iz razmeroma daljnih krajev, veletrgovci Janez iz Francije, Peter z

¹⁰³ O vprašanju nedostopnosti in ponovni dosegljivosti arhiva Koprške komune, glej: Mlacović, *Koper v poznem*, 820 (opomba 1).

¹⁰⁴ Mlacović, *Koper v poznem*, 832–837.

¹⁰⁵ Raziskave urbane podobe in delno urbane morfologije Kopra je bila skupaj s primerjavo florisov mestnih površin Trsta, Kopra, Pirana, Zadra in Dubrovnika opravljena v sklopu projekta »Koprška Pretorska palača: podoba, pomen in namen« pri centru ICCHS Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pod vodstvom doc. dr. Renate Novak Klemenčič. Primerjava florisov je bila v obliki razstave od 29. marca 2022 do 18. aprila 2022 predstavljena v koprski Mali loži.

¹⁰⁶ Mlacović, *Koper v poznem*, 845–846.

¹⁰⁷ Mlacović, *Koper v poznem*, 837.

Evbeje in Peter iz Španije. V mestu so bile nastanjene tudi veje številnih beneških plemiških rodbin, Bembo (srečamo jih tudi v bistriški skupini koprskih listin), Bon, Dandolo, Duodo, Erizzo, Faletro, Ferro, Gritti, Morosini, Raineri, Tiepolo, Vallaresso in drugih. Za razliko od Dalmacije, kjer se je beneško plemstvo v poznem srednjem veku praviloma rodbinsko povezovalo predvsem z visokim plemstvom (npr. Krški grofje, poznejši Frankopani), s plemstvom dalmatinskih mest pa izjemoma, so ženitne zveze med njimi in koprskim plemstvom obstajale. Vrh tedanjega koprskega plemstva, najuspešnejše veje rodbin Adalpero, Belgramon, Gavardo, Musela, Paponis, Spelato, Verzi, Victor, Vida in Tarsia, ni po bogastvu in moči v ničemer zaostajal za vrhom plemstva anžujskih Zadra ali Dubrovnika. Nasprotno, bogastvo rodbin Spelato in Verzi je bilo tudi za tedanje dubrovniške razmere izjemno, dokaz so legati zelo visokih vrednosti (Spelato) in nedosegljivo visoke dote (Verzi), ki so lahko za desetkrat presejala merila za primerno plemiško doto v obeh velikih in bogatih dalmatinskih mestih.¹⁰⁸ Med vsemi zgornjimi se je s svojo nenavadno ubežniško zgodbo v Kopru znašla Florana, hči pokojnega viteza Rolanda Viscontija Oleškega, pripadnica gibelinske veje milanske rodbine Visconti z Oleggia pri Novari (*domina Florana filia quondam nobilis militis domini Rolandi de Vicecomitibus de Ollegio*). Član te veje med seboj sovražnih Viscontijev je bil tudi Giovanni, ki je bil v letih od 1356 do 1360 gospod (sinjor) Bologne in pozneje Ferma z nazivom markiz Ankonitanski. Florana je v nedeljo, 20. septembra 1383, na svojem koprskem domu vpričo koprskega podestata, dveh beneških in dveh koprskih plemičev ter vpričo Florita iz gibelinske firenške grofovske rodbine Tedaldini sklenila ženitno pogodbo s tržaškim plemičem Odorikom, sinom pokojnega Avguština Tofania (*Odoricus quondam ser Agustini de Tophanio civis Tergesti*) s skromno (a še zmeraj primerno) doto 400 dukatov.¹⁰⁹

Prišleki vseh slojev, nastanjeni takrat v Kopru, so prihajali tako rekoč iz vseh večjih mest na Apeninskem polotoku severno od Lacija in Mark (v bistriških listinah je omenjen tudi neki Neapeljčan), iz Kranjske, Koroške, z Nemškega (npr. Henrik iz Nürnberga), Ogrskega (številni Zagrebčani), iz Dalmacije, Albanije in tudi Konstantinopla. Šolnik, ki je takrat poučeval v mestni laični šoli, je prihajal iz Anglije (*magister Iohannes quondam ser Rugerii de Zatrīs de Anglia gramatice professor*). V mestu so živeli številni Benečani, ob pripadnikih zgoraj omejenega beneškega plemstva, tudi pripadniki beneškega visokega meščanstva, obrtniki in pripadniki nižjih slojev. Benečani so bili v mestu tako številni, da je mogoče tedanji Koper, podobno kot Chioggio, imeti skoraj za beneški sestjer, za del mesta onstran Beneškega zaliva. Zaradi njihove številčnosti in ustaljenosti je Koper po sestavi prebivalstva spominjal na beneške kolonije v Egejskem morju, vzpostavljene v

¹⁰⁸ Mlacović, *Koper v poznem*, 834–835.

¹⁰⁹ ASTs, AAMC, Majer 1 (b. 2), 126 (142, st. pag.). O sinjoriji Giovannija Oleškega v Bologni in Fermu, glej: Braidi, *Il governo*, IX–XL. Rodbina Tofani (*Tophanio*, *Teophanio*) naj bi sodila med trinajst starodavnih tržaških plemenitih hiš, glej: Scussa, *Storia cronografica*, 94. Floranin soprog je bil tržaški vicedomin v letih 1371 in 1376 (Durissini, *Economia e Società*, 59), v letu po sklenitvi ženitne pogodbe se je znašel med kaznovanimi/izključenimi člani tržaškega Velika sveta (Kandler, *Storia del consiglio*, 60).

začetku 13. stoletja po četrti križarski vojni. Njihova vpetost v koprsko družbo je bila po drugi strani podobna vpetosti Benečanov v družbo mest v Dalmaciji. Benečani namreč niso bili njen vzporedni, nadrejeni del, bili so njen sestavni del in so bili v vsem podvrženi organizaciji in jurisdikciji Koprške komune, bodisi kot novopečeni Koprčani bodisi kot stalni prebivalci (*habitatores*) ali kot tuji.¹¹⁰

Večina koprškega ekonomskega življenja v poznem srednjem veku je bila povezana s preskrbo Benetk z osnovnimi kvalitetnimi dobrinami, z vinom, soljo in oljčnim oljem na veliko in ne s pomorsko tranzitno trgovino, kot je to bilo v primeru Dubrovnika in v veliki meri tudi Zadra. Funkcija poznosrednjeveškega Kopra kot satelitskega mesta enega največjih evropskih srednjeveških mest in s tem njegova vloga zelo pomembnega subjekta v gospodarski in družbeni podobi regije je bila v zgodovinopisju prezrta. Ekonomsko zgodovinopisje, ki se je ukvarjalo z mesti ob vzhodnojadranski obali v 70., 80. in deloma še v 90. letih 20. stoletja, je bilo pod vplivom zgodovinopisja predmodernega Sredozemlja, usmerjenega na preučevanje pomorske in druge tranzitne trgovine na velike razdalje. Zgodovinarje so fascinirale daljnosežne komunikacijske mreže med mesti na sredozemskih obalah, odnos do kabotaže je bil podcenjevalen. Zadar in Dubrovnik sta paradigmi »mest in komunikacij« povsem ustrezala, sploh slednji je takrat dosegal svoje zvezdne trenutke.¹¹¹ Največje vzhodnojadransko poznosrednjeveško mesto, ki je bilo vsega slab dan plovbe oddaljeno od pristana sv. Nikolaja na Lidu in ki je premoglo dobrine in obsežno logistično infrastrukturo za dnevno oskrbo edinega vele mesta na Jadranu, takrat ni pritegnilo zadostne pozornosti.¹¹²

Ob tej svoji primarni gospodarski usmerjenosti je bil Koper hkrati tudi logistično središče za trgovino v druge smeri. Preko koprškega osrednjega pristanišča sv. Martina se je v trgovine koprskih veletrgovcev, takrat še skoncentrirane na velikem osrednjem trgu pred stolnico (*Plathea communis*), v 13. in v 14. stoletju stekalo blago iz Siene, Firenc, Milana, Bologne, Ravene, Ferrare in ne nazadnje Benetk, med njimi je prednjačil visokokvaliteten barvan tekstil.¹¹³ Skoncentrirano v njihovih trgovinah je bilo namenjeno v Istro, na Kranjsko, Koroško in dlje na Nemško, in sicer v sodelovanju s faktorji in prevozniki iz Senožeč, Postojne in Ljubljane. To blago in blago s Koprškega je z njimi potovalo mimo gospostev goriških vazalov, preko goriških mitnic in preko Postojne, mimo sveta kartuzijanskega samostana v Bistri do Ljubljane in nato naprej. V Kopru skoncentrirano blago iz Toskane in s severa Apeninskega polotoka je bilo namenjeno tudi na Ogrsko, v Zagreb in dlje, in sicer mimo goriških Žužemberka in Metlike, od koder je bilo nekaj koprskih priseljencev.¹¹⁴ Ustaljeno mrežo poslovnih zvez na teh poteh je leta 1367 uporabil koprski fizikus, magister Jakob Medici iz Pavie (*providus vir dominus magister Jacobus quondam domini Bergondii de Medicis de Papia physicus salariatus in*

¹¹⁰ Mlacović, *Koper v poznem*, 835–836.

¹¹¹ Mlacović, *Putting*, 28–29.

¹¹² Mlacović, *Putting*, 38–39; id., *Koper v poznem*, 833.

¹¹³ Mlacović, *Koper v poznem*, 833.

¹¹⁴ O trgovskih povezavah na Dolenjskem v poznem srednjem veku, glej: Gestrin, *Slovenske dežele*, 104–109.

Iustinopoli). Vpričo koprskega trgovca Petra iz Evbeje in v Kopru prebivajočih (*habitatores*) Blaža iz Beluna in Frančiška iz Forlija je za prokuratorja svojih poslov v Zadru imenoval Benečana Petra Mecia, nastanjenega v Zagrebu, ki se je mudil v Kopru.¹¹⁵ Mecio, ki je kot član majhne zagrebške beneške skupnosti moral biti vpet v trgovino po anžujski Ogrski, Slavoniji in Dalmaciji, je lahko Zadar varno dosegel po poti, imenovani *Via magna*, ki je od Zagreba do Zadra in do Splita vodila med drugim tudi mimo cistercijanov v Topuskem in hospitalskega preceptorata na Gori.¹¹⁶

Člen trgovine v Kopru, ki se je v poznem 14. stoletju že počasi, a vztrajno selila na sever, v Trst in na velike regionalne trgovske kopenske poti ob posestih Goriških in Celjskih in naprej čez Furlanijo,¹¹⁷ je bil tudi ljubljanski trgovec Janez s pomenljivim rodbinskim imenom Kozarec (*Iohannes Cosareç quondam Iohannis Cosareç mercator de Lubiana*). Spoznamo ga v instrumentu notarja Guarieta iz koprške plemiške rodbine Victorjev (Vittori), s katerim se je dne 10. februarja 1386 Koprčanu Pelešiju, sinu pokojnega Andrucija iz Faenze (*Pelexio quondam Andrucii de Faventia*) zavezal izplačati preostanek plačila za 52 urn (34 hl) kupljenega vina.¹¹⁸ Utečenost in varnost poti, ki se je v 12., 13. in 14. stoletju iz Benetk stekala v živahno mesto na severozahodu Istre in nato naprej v svet Andeških, Spanheimov in Arpadovcev (ter pozneje v svet Goriških, Celjskih, Habsbržanov in Anžujskih), je argument v prid domnevi, da bi lahko med blagom na poti iz Kopra v notranjost našli tudi številne umetelne izdelke, med njimi tiste za opremo cerkva iz beneških, bolonjskih in toskanskih delavnic, kakor tudi predmete iz francoskih dežel (preko Milana in z »Burgundci« in Sv. Antonom iz Vienne). Boljšo in učinkovitejšo regijsko pot za dobavo potrebnega v skriptorijih, pergamenta, papirja, pisalnega pribora, črnila, barvil in prvih naočnikov bi si v 13. stoletju, kakor tudi v prvi polovici 14. stoletja, težko predstavljali. Po tej poti bi lahko potovali tudi cerkveni dostojanstveniki, gradbeniki in drugi rokodelci. Med njimi so zagotovo bili vsi štirje bistriški priorji iz koprške skupine bistriških listin. Vsi so samostanske zadeve v Kopru urejali osebno, na kraju samem, brez posrednikov in brez uslug prokuratorjev. Najmanj enega priorja iz Bistre so gostili koprski dominikanci. Ena od listin, za samostan v Bistri morda najzahtevnejša (odpoved osporavanju Ziglagove zapuščine), je bila namreč sestavljena pri njih, in sicer ne v njihovi cerkvi kot enemu od običajnih krajev sestave notarskih instrumentov, kar bi

¹¹⁵ ASVe, Cancelleria inferiore, notai, b. 20.

¹¹⁶ Mlacovič, *Putting*, 29 (in tam nav. lit.).

¹¹⁷ Gestrin, *Slovenske dežele*, 139–188; Kosi, *Spopad za prehode*, 94–105; Mlacovič, *Putting*, 30–31;

¹¹⁸ ASTs, AAMC, Majer 7, (b. 6), 91 (421, st. pag.). V zadolžnici je bil zabeležen dolg v višini 308 liber in 14 solidov. Cena vina je bila dogovorjena pri 6 librah in 15 solidih za urno. Celoten znesek je po zgornjem izračunu znašal 351 liber, kar pomeni, da je Kozarec pred zapisom zadolžnice že plačal 42 liber in 6 solidov. Šlo je približno za polovico količine, kot so jo lahko letno pridelali na pedemonških vinogradih kartuzije iz Bistre. Če vzamemo za merilo veleprodajne cene vina iz te transakcije kot relevantne za ves promet z vinom v Kopru, bi to pomenilo, da je bila koprška letna produkcija vina, ki se je v 14. stoletju znašla na tržišču za veleprodajo, vredna pribl. 11.000 dukatov. Celotna letna produkcija koprskega vina, med katere je sodila tudi tista na vseh samostanskih vinogradih, pa je bila vredna pribl. 34.000 dukatov.

bilo pri dataciji izrecno navedeno, ampak v prostorih samostana. Gostitelji bistriških priorjev bi lahko bili tudi koprski minoriti, po svoji poklicanosti dolžni čuvaji reda v skupnosti, ustvarjenega po ljudeh, vodenih z božjo previdnostjo. Minoritu namreč niso bili samo skrbniki Poltonejeve listine o zastavi in drugih podobnih listin, v zakristiji svoje cerkve so hranili uradni izvod statuta Koprskе komune.¹¹⁹ Njihov gostitelj bi lahko bil tudi koprski škof, minorit Peter Manolesso, ki je leta 1313, tri mesece pred dokazanim obiskom bistriškega priorja Bartolomeja v Kopru, izdal *vidimus* listine oglejskega patriarha Otobona, s katero je patriarh arhidiakonom na Kranjskem, v Marki in v savinjskem arhidiakonatu prepovedal pobirati prispevke za papeške legate od kartuzijanov, hkrati pa je kršilec zagrozil z izobčenjem.¹²⁰ Samo predstavljamo si lahko, koliko je bilo v velikem trgovskem mestu, ki so ga obiskovali opati, priorji, preceptorji, menihi ali prokuratorji vidnih samostanov in kjer je minorite v drugi polovici 13. stoletja vodil sloviti učenjak Monald, priložnosti za izmenjavo novic, vedenj, znanj, idej in ne nazadnje kodeksov – tako za prepisovanje v samostanskih skriptorijih kot za samostanske knjižnice.

Propulzivnost Kopra v drugi polovici 14. stoletja ni bila nasledek morebitne trenutne beneške arbitrarne favorizacije ravno tega mesta v svoji neposredni interesni sferi, in sicer na osnovi trenutnih regionalnih politično-gospodarskih realnosti, kot se je mislilo, bila je nasledek razvoja in organske fizične rasti mesta ter njegove moči v času od 10. do prve polovice 14. stoletja.¹²¹ Koper, *civitas Iustinopolitana*, je v procesu nastajanja novih diecez v zahodnem krščanstvu v 11. in 12. stoletju, ki je sledila rasti števila prebivalstva in s tem rasti in nastanku novih mest v Evropi, postal sedež škofije kot edini takšen primer daleč naokoli. V 13. stoletju je postal mesto hegemon, Buje so se Kopru predale v zaščito, mesti Poreč in Piran sta si za svoja podestata izbrala vidne pripadnike koprskе elite. Takšni njegovi vlogi sta se najprej postavila po robu oglejska patriarha Bertold Andeški in Gregor de Montelongo in za tem še veliko večje mesto hegemon – bližnje Benetke.¹²² Najpozneje sredi 13. stoletja je Koper tudi že dosegel svoj položaj najpomembnejšega regionalnega gospodarskega središča z magnitudo in duhom, kot ju poznamo iz vicedominskih spisov s konca 14. stoletja in v katerega so na svojstven način vstopile številne meniške skupnosti iz okoliških diecez. Velika *Plathea Communis* z nastanišči veletrgovcev iz Benetk in iz mest s severa Apeninskega polotoka je takrat že obstajala, nastala je kot municipalni projekt koprskе elite skupaj s projektom vzpostavitve škofije in hegemonске vloge mesta na severu Istre. Dokaz takšne forme in vloge

¹¹⁹ Izvod koprskеga statuta iz leta 1423, ki je del fonda gradiva Koprskе komune v začasni hrambi v ASVe, je bil hranjen v zakristiji koprskе cerkve sv. Frančiška, glej: Mlacović, *Koper v poznem*, 828. Zadrski mirovni sporazum med ogrskim kraljem Ludvikom Anžujskim in odposlanci beneškega doža Giovannija Dolfina je bil februarja 1358, v duhu pomena frančiškanov za vzpostavljanje urejenih odnosov med pripadniki krščanskega občestva, sklenjen v zakristiji zadrskеga sv. Frančiška; glej: Brković, *Isprave o zadarskom*, 69–107; Ančić, *Rat kao organizirani*, 93. O odnosu med frančiškani in oblastjo glej: Klaniczay, *The Mendicant Orders*, 245–260.

¹²⁰ Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 63.

¹²¹ Mlacović, *Koper v poznem*, 833.

¹²² Žitko, *Politični*, 34–56; Pahor, *Zgodovinski uvod, XVII–XXXVI*; Kos, *Odsevi stare Izole*, 15–26.

osrednjega mestnega trga v drugi polovici 13. stoletja je zapisano v listinah iz zbirke pergamentov koprskega stolnega kapitlja, ki je bil takrat in v prvih desetletjih 14. stoletja lastnik večine nepremičnin na severnem delu *Platheae communis*. Stavbišča, hiše in prostore je tam oddajal v dolgoročni najem.¹²³ Močna firenška denarniška in veletrgovska prisotnost, ki je bila v Benetkah zaznana kot potencialno nevarna in ki jo je bilo zato treba regulirati, je v Kopru izpričana tudi že v prvi polovici 14. stoletja, in ne samo v njegovi drugi polovici.¹²⁴ Tudi firenška posojilna dejavnost v sosednjem Piranu je bila povezana z njo, rodbina Soldanierijev ni bila nastanjena samo v Vidmu, ampak tudi v Kopru, poglavitni upniki piranskega denarnika Benzinija iz Firenc, bratje iz magnatske rodbine Agolanti, so prav tako svojčas, ko jim je to bilo dovoljeno, živeli v Kopru.¹²⁵ Koprski Veliki svet, spodbujen z urbanimi mendikantskimi ideali skromnosti, zmernosti in predvsem uboštva (*pauperitas*), je zaradi nastopaškega razkazovanja bogastva domačih Firenčanov na beneški Senat v oktobru 1342 naslovil prošnjo po potrditvi omejitve razkazovanja bogastva in razkošja v mestu, sploh glede ženskih oblačil. To je storil zaradi domnevnega prevelikega vznemirjenja med meščani, ki naj bi bili po večini revni. Senat je omejitev sicer potrdil, a še zdaleč ne enoglasno.¹²⁶ Indic živahnosti gospodarske dejavnosti v Kopru na prelomu iz 13. v 14. stoletje najdemo tudi v sami koprski skupini bistriških listin. V njih je omenjenih kar osem istočasno delujočih koprskih notarjev, kar je osmina ali devetina običajnega števila hkrati delujočih beneških notarjev.¹²⁷ Njihovo število je bilo odraz velikega obsega privatnopravnih poslov v Kopru v začetku 14. stoletja. V srednjevelikih dalmatinskih mestih, kot je bil npr. Rab, sta bila v 14. stoletju za kritje potreb po notarskih opravilih navadno dovolj dva notarja, občasno so hkrati delovali trije.¹²⁸

¹²³ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 27, 28, 45, 51, 64, 76, 83.

¹²⁴ *Senato Deliberazioni miste*, VI, 1 (... *quod Florentini aliqui non possint in terris Veneciis subiectis morari nisi habitaverint XV annis continuis in eisdem et cetera...*, 9. marec 1340), 27; VII, 294–295; CDI, III, 1140, 1208; Guerra, *Gli Agolanti*, 52.

¹²⁵ Guerra, *Gli Agolanti*, 52; *Senato Deliberazioni miste*, VI, 27. O posojilniški dejavnosti Firenčanov v Piranu glej: Peršič, *Florentinec Franciscus Benzini*, 138–148, id., *Družina florentinskih bankirjev*, 12–18.

¹²⁶ *Senato Deliberazioni miste*, VII, 294–295 (... *in vestibus mulierum et ornamentis ipsarum in perlis, gemis, auro et argento, que ponebantur seu que poni faciebant ad vestes earum mulierum et in capitibus earundem, non precogitantes possibilitatem eorum set solummodo vanitates mundanas, unde ipse vestes et ornamenta pro maiori parte sunt in manibus Tuscorum et feneratorum... quod aliqua mulier civis vel forinseca, cuiuscunque status et condicionis existat, habitans in civitate lustinopolis de cetero non sit ausa ferre vestes aliquas de samito vel veluto seu aureas nec tunicam aliquam caudatam nec etiam ad vestes, quas deinceps portaverint, habere aliquod ornamentum perlarum, gemarum, auri vel argenti preter duplones aureos et frisaturam ad opitogium valoris librarum X parvorum et non ultra, circa manichas quidem et capicium tunice asolas argenteas vel superauratas aut maspillis ponderis unciarum quatuor argenti et non ultra...*).

¹²⁷ V skupini listin so se poleg notarja Zanina, sina pokojnega Leonarda, ki je dokumente zapisal, v različnih vlogah med letoma 1308 in 1314 znašli še sledeči koprski notarji: Leonard, sin pokojnega Leonarda, Janez Blaion, sin pokojnega vicedomina gospoda Mateja Blaiona, Simon Polton, sin pokojnega gospoda Monflorita, Frančišek Spelato, Andrej Bembo, Janez, sin Berta de Musela in Peter Tarlo.

¹²⁸ Mlacović, *Supetarska draga*, 525–529.

Koper v času od 11. stoletja do upora proti Benetkam leta 1348 in še nekaj časa za tem tudi ni bil »beneški Koper«, kljub izjemno tesnim stikom z Benetkami, intenzivni beneški prisotnosti v mestu in predaji Benetkam leta 1279, podobno kot Zadar ni bil »beneški Zadar« še dolgo po letu 1409, ko so ga Benečani ponovno zasedli. V vicedominskih spisih s konca 14. stoletja in iz prvih desetletij 15. stoletja vidimo še zadnje odseve izginjajočega samozavestnega poznosrednjeveškega Kopra, mesta z identiteto največjega ter gospodarsko in politično najvplivnejšega urbanega središča v Istri kot mejni grofiji cesarstva, v tistem delu Oglejskega patriarhata, kjer so se v 13. in v 14. stoletju vzpostavljale vplivne cone Benetk na eni strani in Goriških kot oglejskih odvetnikov na drugi. Ko je v Kopru in na Koprskem nastajala bistriška posest kot osemnajsta ali devetnajsta svoje vrste, se je beneška oblast v Kopru šele sistemsko vzpostavljala in utrjevala. Proces za Benečane ni bil ne lahek, ne nujno ireverzibilen. Njegova trajnost tudi ni bila povsem gotova, kaj šele da bi bila samoumevna, kot je to bilo v 15. stoletju in pozneje. Benečani in njihova komuna še zdaleč niso bili edini možni nadoblastniki nad mesti v Istri na prehodu iz 13. v 14. stoletje, sploh pa ne nad največjim in najvplivnejšim med vsemi. To bi lahko, glede na takratno burno dogajanje v središčih katoliškega občestva, sploh pa v Furlaniji, v središču Oglejskega patriarhata, postala katerakoli velika regionalna politična sila. Časi so bili nepredvidljivi, zavezništva priložnostna in kratkotrajna. Bistriško vstopanje na Koprsko je padlo v čas, ko so bili kartuzijani s svojo plemenito osamo ena redkih stabilnih, brezčasno zastavljenih institucij v svetu tostranske minljivosti. Padlo je v dobo treznjenja zahodnokrščanske družbe po grandioznem jubileju papeža Bonifacija VIII, ko se je na kratko zdelo, da lahko poglavar občestva dejansko gospodari z vicami. Izkazalo se je, da je bila ta neverjetna moč vprašljiva in da je imel papež svojega gospodarja ne samo na nebu, ampak tudi na zemlji: francoskega kralja Filipa IV. V dneh, ko je notar Zanin sestavljal prvega v nizu instrumentov v zvezi s koprsko bistriško posestjo (konec novembra 1307), je Koper preko Milana in Benetk že morala doseči vest, da so mesec in pol nazaj na Francoskem aretirali množico templjarjev, obtoženih herezije in blasfemičnih hudodelstev. Papež Klemen V. je po bojih za Ferraro (od koder je prihajala ena od prič bistriškim poslom) leta 1309 Benečane izobčil, morebitno upiranje proti njim je s tem dobilo legitimiteto. Viscontiji so s cesarsko podporo zavladali nad Milanom. V Padski nižini se je s tem vzpostavilo novo ravnovesje moči, kar je bila za Benečane z velikimi posesti v kontadnih sosednjih mest vedno zaskrbljujoče. Koprski škof Peter Manolesso je svoj *vidimus* (marec 1313) izdal po cerkvenem zboru v Vienni, usodnem za templjarje in mesec po tem, ko je bil preklican interdikt nad Benečani. Oglejski patriarh Otobono, izdajatelj listine v korist kartuzijanov, si je takrat ravno rešil svoj položaj s pomočjo goriškega grofa Henrika II. Po uporuh plemstva v Furlaniji proti njemu in ubežništvu v izobčenih Benetkah se je vrnil v Furlanijo. Mogočnega grofa, seniorja plemstvu v zaledju Koprškega, je tega leta imenoval za furlanskega generalnega glavarja. Grof je že pred tem postal dejanski gospodar v patriarhatu kot politični entiteti.¹²⁹ V takšnih

¹²⁹ Glej: Štih, *Goriški grofje*, 31–33.

časih in v takšnih okoliščinah je bil spomin na čase pred predajo Benečanom v Koprue še nadvse živ. Spominjal se jih je lahko vsak, ki je bil starejši od 40 let. Najstarejši z vrha takratne koprške elite, ki je bila sredi 13. stoletja vpeta v izgradnjo koprške hegemonске oblasti nad drugimi in ki so bili nosilci identitete nebeneškega Kopra, so tudi še bili med živimi. Med njimi je bil tudi gospod Gvarnerij de Ziglago, sin pokojnega viteza Leonarda de Ziglago.

Beneško prikrajanje sveta okrog sebe v času od 10. do sredine 14. stoletje je potekalo kaleidoskopično, upošteva je specifično in strateško težo vsakega izmed okolij, s katerimi je stopalo v dejavne gospodarske in politične odnose. Istrska mesta, beneški *fideles* pod cesarsko suverenostjo in oblastno pristojnostjo oglejskih patriarhov kot istrskih mejnih grofov, so s tem, ko so se konec 13. stoletja predajala Benečanom v zaščito, postala njihovi *subjecti*, podaniki. Vsako mesto se jim je v zaščito predalo pod specifičnimi pogoji, drugače od drugih mest. Tako je bilo tudi, ko so se pred njimi pod beneško zaščito podajala mesta na Kvarnerskih otokih in drugod v Dalmaciji, podajala so se različno glede na svojo moč in strateški položaj. Benečani kot nadrejena komuna so svojo nadoblast v podrejenih mestih naslonili na tamkajšnje oblastne strukture komun in na njihove nosilke, lokalne elite, ki jih je bilo treba pridobiti zase. V velikih mestih, kot so bili Koper, Zadar in Dubrovnik, je to bilo težko. Za stabilnost njihove podrejenosti so morali v Benetkah nenehno balansirati med (ravno prav okleščenimi) visokimi izdatki, ki jih je terjala nujna neposredna vojaška prisotnost v teh mestih, in med (komaj še zadostnim) zadovoljstvom njihovih elit. Slednje je terjalo primerno mero tolerance do tistih ekonomskih in političnih aspiracij teh elit, ki so segale čez meje distrikta njihovih mest in ki niso sovpadale z beneškimi interesi. Takšno popuščanje je bilo nujno za zagotavljanje lojalnosti, kajti elita velikih mest je bila podobno kot beneško plemstvo vpeta v različna omrežja sorodstvenih, klientelnih, poslovnih in drugih povezav, ki niso segale zgolj malo čez rob distrikta lastnega mesta, med sosednje nižje plemstvo, ampak tudi do visokega plemstva, visokih cerkvenih dostojanstvenikov, do vladarskih dvorov in do papeža. Ne samo, da elita teh mest ni bila nebogljena, nasprotno, enako kot plemeniti Benečani so tudi plemiči teh mest znali sodelovati v vladanju in so k temu tudi stremeli. Hoteli so izvajati *res publica* pa ne samo doma.¹³⁰ Tem mestom je bilo zato treba vladati subtilno, pretirana represija je v kombinaciji s premalo svoboščin in nezadostnega upoštevanja političnih aspiracij lokalnega plemstva lahko privedla do upora, z namenom osvoboditi se beneške nadoblasti. V Zadru je do takšnih uporov prišlo večkrat, tudi leta 1345, ko so poglavitni možje zadrške elite presodili, da je anžujška hiša na Ogrskem boljši garant varovanja legitimnih zadrških interesov od Benečanov.¹³¹ Kolikokrat se je Benečanom uprl Koper, za-

¹³⁰ Medtem ko so morebitne koprške tovrstne aspiracije zunaj Istre v 13. stoletju neznane, niso pa bile nemogoče, so zadrške v 14. stoletju zagotovo segale dlje od distrikta lastnega mesta in Dalmacije, podobno kot dubrovniške. V Trstu je leta 1381 obstajala bojazen, da bi se morali podati pod gospostvo zadrškega plemstva (CDI, III, 1408). Zadrski plemič Guido Matafari je bil v letih 1390 in 1391 podestat v Firencah, leta 1392 pa podestat v Bologni. Zadrski plemič Grisogon Zatulini je bil leta 1401 podestat v Ankoni (Praga, *Guido Matafari*, 655–668; Teja, *Aspetti*, 37.)

¹³¹ Glej: Budak, *Obsidio Iadrensis*, 33–138; Perić, *Opsada Zadra*, 53–63.

radi pomanjkanja tako virov kot raziskav, še ne vemo. Koprski upor leta 1348 se je zgodil v času, ko se je strateški položaj Benetk z izgubo številnega prebivalstva s črno smrtjo bistveno poslabšal. Albert IV. Goriški, gospodar vazalov v zaledju Koprskega, in oglejski patriarhat Bertram iz Gaskonje, metropolit cerkvene pokrajine, v katero je Koper sodil, sta bila med staro koprsko elito spoznana za boljša garanta razcveta Koprške komune od Benetk, ki so si v 40. letih 14. stoletja nadse nakopale mogočne sovražnike, predvsem ogrskega kralja Ludvika Anžujskega. Iz narave upora v Kopru je razvidno, da so bile vezi med vidnimi goriškimi vazali in med vidnim delom koprške elite enako trdne kot vezi med Benečani in njim naklonjeno elito v mestu ter da so te morale imeti dolgo tradicijo. Med vplivnimi Kopršani, ki so bili po beneških vedenjih takrat med najbolj nastrojenimi proti beneški oblasti nad Kopro, so bili pripadniki rodbin Almerigogna, Azonis, Belgramon, Lugnano, Spelato, Tarsia.¹³² Med njimi je bil tudi *Iohannes Francisci de Spelato*, sin prodajalca vinograda iz bistriških listin. Poleg Tramuncia Tarsie, ki so ga v Benetkah imeli za poglavitnega upornika, sta bila po uporuh med obsojenci tudi brata Bernard in Nikolaj Spelato. Med obsojenimi so bili tudi Konstantin de Azo(nis), Jurij de Almerigogna in Peter Adalpero.¹³³ Frančišek Spelato, prodajalec vinograda, je bil eden od dveh odposlancev koprškega Velikega sveta z mandatom predati Koper in Koprsko ponovno v zaščito in upravo Benečanom.¹³⁴

Beneško zgodovinopisje je v 15. stoletju in pozneje poskrbelo, da se je začel dejaven proces pozabe tovrstnih municipalnih identitet, ki so bile po beneškem videnju nič drugega kot upori, *rebelliones*. Ne samo, da so bile po njihovem videnju nespametne, bile so tudi zavržene, odklon od naravnega reda. Renesančne Benetke so kot republika postale teritorialna država, svoje dominije so združile v trden, unificiran in uradniško centraliziran imperij, v srednjem veku še ni bilo tako. V večjih mestih, v katerih je Beneška republika v prvih desetletjih 15. stoletja zasnovala svojo regionalno oblast, so vzporedno s tem procesom terjali vzpostavitev mestne identitete, ki naj bi slonela na skupni slavni rimski preteklosti in na vlogi Beneške republike pri njeni ponovni oživitvi kot edini možni osnovi zanjo. Pri tem je bilo treba slediti uradnim panegiričnim beneškim historijam, kot je bila Sabellicova »*Rerum Venetarum ab Urbe Condita*« iz leta 1485.¹³⁵ Dubrovniško uspešno zgodbo puščamo ob strani, prelom z Benetkami po letu 1358 je za seboj povlekel kontinuiteto v izgradnji lastne municipalne identitete, pozneje transformirane v identiteto Dubrovniške republike. Tradicija »sedmih uporov« se je med zadrskim plemstvom, ki je za časa anžujške oblasti, podobno kot dubrovniško plemstvo, pričelo gradnjo lastne mestne državnice in ki je v 15. stoletju doživelo

¹³² Cesca, *La sollevazione*, 100–103. Miroslav Pahor je v delu z naslovom *Koprski upor leta 1348* domneval, da je »...preko Kopra morda šel največji del severnojadranske morske trgovine z zaledjem«, vendar tej misli v svojih delih pozneje ni več dejavno sledil. Ugotavljal je tudi, da bi »točen potek upora zaman iskali v istrski in beneški historiografiji«. V duhu svojega časa je verjel, da je tako bilo zaradi sodelovanja okoliških Slovanov v uporuh in da je to bil element, ki ga je hotela italijanska historiografija prikriti. Glej: Pahor, *Koprski upor*, 29–68.

¹³³ Cesca, *La sollevazione*, 170–190.

¹³⁴ Cesca, *La sollevazione*, 69–73.

¹³⁵ King, *Umanesimo e patriziato*, 43–49, Cochrane, *Historians and Historiography*, 84.

hude represalije, kljub pritiskom še dolgo obdržala.¹³⁶ Spomin na nebeneški Koper je začel usihati prej, zbledel je že po nekaj generacijah. Reminiscenco nanj najdemo v koprskih vicedominskih spisih še leta 1393. Avgusta tega leta je Frančišek, sin pokojnega Renalda de Zinisterdis iz Riminija, naseljenec v Kopru, prodal svoj delež pravic na zemljišču v porti sv. Martina Benečanu, suknarju Agnolu, sinu pokojnega mojstra Tomaža de Cortesiis iz Bologne. Na tem zemljišču je nekoč stala hiša, ki je bila požgana v dogajanjih, ki jih je notar skladno z ustaljenim političnim izrazjem v krajih pod beneško oblastjo opisal kot »zadnji upor koprskega mesta« (*...super qua terreno alias fuit una domus qua combusta fuit in nocte ultime rebellionis civitatis Iustinopoli*).¹³⁷ V močno nadziranem »beneškem Kopru«, ki je enako kot »beneški Zadar« demografsko in gospodarsko nazadoval in ki je postal administrativno središče iz stoletja v stoletje vse manj pomembne regije v sestavu dominijev Beneške republike, se je v 15. in 16. stoletju vzpostavil nov vrh koprskega plemstva. Z Benečani Grisoniji, markizi Gravisiji iz Toskane, z Bruniji in Bruttiji iz Beneške Albanije, ki so vsi po vrsti pridobili koprsko plemstvo zaradi vojaških in diplomatskih zaslug za Beneško republiko, je kakršnakoli kolektivna, municipalna koprška identiteta, ki bi bila drugačna od zapovedane in spodbujane iz Benetk, postala nepredstavljiva. Transformaciji poznosrednjeveškega Kopra, nesojenega mesta hegemonu, v novi, »beneški Koper«, lahko sledimo tudi na Carpacciovi sliki »Slavnostni prihod podestata Sebastjana Contarinija v Koper« iz leta 1517: živahno trgovanje, bučno mešetarjenje, ekscentrična pokrivala, ženska oblačila, posuta z biseri, dragulji, zlatimi in srebrnimi prišivki, so bili skupaj z opravljanjem, neprivoščljivimi pogledi iz čevljarских delavnic, z vzvišenim pravičniškim zmrdovanjem izpod atrija stolnice ter skupaj z vragolijami nepridipravov izgnani s koprške *Plathee communis*. Njeno podobo in obliko so v 15. stoletju spremenili skladno s potrebami »beneškega Kopra«. Zmanjšali so jo, dodali so ji ortogonalne renesančne poteze, postala je Stolnični trg, teatraličen prostor strahospoštovanja do mogočne oblasti in njenih ritualov v resnobnih, slavnostnih togah. Ženske so potisnili na balkon. Časi drugačnega, pozabi prepuščenega Kopra, so na njej kljub temu še latentno prisotni in so bili pozneje odstranjeni: poznosrednjeveške koprške veletrgovske botege se niso dale zlahka, pritličje poslopja ob nekdanji komunalni palači, takrat že Pretorski palači, kjer so pozneje uredili Foresterijo, so v Carpacciiovih časih še zmeraj zaznamovala njihova povsem utilitarna, vpadljivo prozaična trgovinska vrata in okna.

Koper in kartuzija Bistra

V drugi polovici 13. stoletju je posvetna oblast v komunah pričela omejevati obseg volil za dušni blagor, namenjenih cerkvenim institucijam, kajti zapuščeno bi v prvi vrsti morale zadostovati za dostojno življenje dedičev testatorjev in testatork po predpisanih in neformalnih merilih za njihov stan. Dubrovniški in rabski statut

¹³⁶ Ančić, *Od tradicije*, 94.

¹³⁷ ASTs, AAMC, Majer 12 (b. 9), 76 (61, st. pag.).

sta dopuščala volila do četrtnine vrednosti zapuščine testatorjem obeh spolov, če so imeli potomstvo in njihovo prosto porazdelitev v višjem deležu, če so bili testatorji na smrtni postelji brez otrok.¹³⁸ S širjenjem vpliva mendikantov na urbano družbo so se kot volila cerkvenim institucijam uveljavila denarna sredstva, bodisi neposredno bodisi od izvršiteljske prodaje premičnega in nepremičnega premoženja someščanom. Mendikanti so bili v 14. stoletju v velikih komunah poglavitni prejemniki volil, njihove cerkve in njihova pokopališča (sploh pri minoritih) so bili priljubljeni kraji pokopa. Mestna elita je domačo minoritsko cerkev pogosto pretvorila v lasten mavzolej. Denarna sredstva so se pri volilih še posebej uveljavila s širjenjem pojava kupovanja odpustkov v drugi polovici 13. stoletja, ki jo šel roko pod roko z večanjem materialnega bogastva v mestih. Posvetna oblast je v 14. stoletju zaostrila odnos do predajanja nepremičnin kot volil cerkvenim institucijam, še posebej samostanom. V Zadru so po tem, ko statutarne določbe o prepovedi prepuščanja nepremičnin samostanom niso bile spoštovane, v reformacije statuta vnesli določbo, da morajo samostani prejemniki tovrstnih volil nepremičnine prodati komu od Zadrčanov v roku pol leta. Če do tega ne bi prišlo, je bilo treba nepremičnino vrniti dedičem pokojnega testatorja.¹³⁹ Koprski statut iz leta 1423 je ob podobnih restrikcijah določal tudi maksimalen dovoljen čas za porazdelitev vseh volil, in sicer eno leto po smrti pokojnika. V nasprotnem je vse neporazdeljeno pripadlo hospitalu sv. Nazarija. Problematičnost postopkov izvršitev oporok je bila v mestu tolikšna, da so v statutu predvideli tudi preiskovalni postopek proti izvršiteljem pred podestatom.¹⁴⁰ Tovrstna določila so bila pomembna zlasti za funkcioniranje višjih slojev prebivalstva, ki so za volila navadno namenjali sicer bistveno manjše deleže svojega premičnega in nepremičnega imetja od nižjih slojev, a kljub temu še zmeraj v bistveno višji vrednosti kot pripadniki nižjih slojev.¹⁴¹ Previsok delež volil v zapuščini bi ogrožal zlasti dote, ki pa so bile v najvišjih slojih mestnega prebivalstva nujne kot orodje povezovanja in sinergijskega združevanja materialne podstati za dosego čim boljšega družbenega položaja rodbin obeh zakoncev. V kontekstu takšnega odnosa laične družbe poznosrednjeveških komun do volil in do pripustitve samostanov k posedovanju in lastništvu nepremičnin iz tega naslova je treba presojati tudi volilo vdove Camperge iz leta 1353 in Ziglagovo donacijo kartuziji iz Bistre iz leta 1307.

Ne glede na to, kolikšen delež svoje zapuščine je vdova Camperga namenila za volila, in ne glede na to kolikšen delež je v njih imelo 14 kavedinov solin za kartuzijo v Bistri, je že zaradi vrednosti in težke dosegljivosti lastništva nad solinami jasno, da je bilo njeno premoženje, sploh pa premoženje njenega soproga, gospoda Arteliupa tolikšno in takšne narave, da sta bila brez dvoma pripadnika visoke družbe v svojem mestu. Njeno volilo bistriški kartuziji ni bilo eno običajnih koprskih volil v 14. stoletju, bilo je nekaj posebnega, šlo je za izrecno skrb, da si bo ravno samostan iz Bistre pridobil soline po vzoru obeh koprskih ženskih

¹³⁸ *Statut grada Dubrovnika*, 151 (I. II, cap. LIX); *Gli statuti*, 76 (I. II, cap. VI, VIII).

¹³⁹ *Zadarski statut*, 610–611 (ref. 131).

¹⁴⁰ *Statut Koprškega komuna*, 96 (I. II, cap. LXXXI), 76–77 (I. II, cap. LIII).

¹⁴¹ Mlacović, *The World*, 85–106.

samostanov in benediktinskih samostanov iz diecez onstran Beneškega zaliva, ki so soline na Koprskem posedovali že stoletja. Temu volilu so morali biti izrecno naklonjeni tako v koprski cerkvi kot v koprski komunalni palači, in sicer iz obzira do kartuzijanov in do njihovih mogočnih posvetnih zaščitnikov – sploh po letu 1348 je bilo tako, kajti v v Benetkah so takrat za Koprčane preventivno uvedli restrikcije pri razpolaganju z lastnimi nepremičninami.¹⁴² Spodbuda za volilo v tako izrecni in določni nepremičninski obliki bi lahko bila povezana s poslednjo voljo Camperginega pokojnega soproga. V virih najdemo dve omembi nekega gospoda Arteliupa v Kopru in obe bi se lahko glede na družbeni profil nanašali na isto osebo, povsem mogoče, da prav na Camperginega soproga. Leta 1336 je oglejski patriarh Bertram v fevd oglejske cerkve umestil Artilupia, sina pokojnega gospoda Rantulfa iz Kopra. Šlo je za fevd, ki ga je pred tem užival že fevdnikov oče, gospod Rantulf.¹⁴³ Leta 1348 je bil ser Artelipo iz Kopra med visokimi predstavniki koprskega Velikega sveta, ki so prisostvovali podelitvi mandata koprskima plemičema Frančišku Spelatu in Odoriku imenovanem Caroci Pecllo za izročitev Kopra Benečanom. Tudi če zgornji navedbi ne zadevata njenega soproga, ostaja dejstvo, da je šlo že zaradi tipa volila za pripadnico visoke koprške družbe. Ni nujno, da je bila po poreklu Koprčanka, lahko bi izhajala tudi iz katere od rodbin goriških vazalov s tradicionalno tesnimi vezmi s kartuzijani iz Bistre. Pobuda za zgornje volilo bi v tem primeru bila njena, temeljila bi na vrednotah ene od vplivnih hiš v koprskem zaledju. Vsekakor je moral najmanj eden od zakoncev imeti tesne vezi s kartuzijo iz Bistre, oba pa sta morala živeti skladno z vrednotami tistih, ki so občudovali poslanstvo kartuzijanstva in ki so ga v domačem delu Oglejskega patriarhata tudi izdatno materialno podpirali.

Gvarnerij de Ziglago se je za vstop med kartuzijane odločil v globoki starosti, šlo je za radikalen prelom z dotedanjim intenzivnim življenjem za laično skupnost in za željo umreti v varnem zavetju tišine in osame bližnjega kartuzijanskega samostana, v molitvi in spravljenosti s Stvarnikom. Njegov odhod v samostan je moral biti odmeven, kajti Ziglago je bil med najbolj spoštovanimi možmi v domačem mestu, bil je koprski *homo politicus* najboljšega kova. Če se Koper ne bi bil primoran predati Benečanom, bi ga po letu 1279 gotovo srečevali v številnih pomembnih zgodovinskih virih.

O Ziglagovi rodbini in o njegovi dejavnosti po letu 1279 ne vemo veliko. Iz donacijske listine iz leta 1307 izvemo, da je imel nečaka Leonarda, mejaša njegovega pedemonškega vinograda. Gvarnerij je imel v virih navadno naziv *dominus*, pridevka *miles* nikoli. Njegovemu očetu, *milesu* Leonardu, ki je moral biti dejaven v prvi polovici 13. stoletja, bo treba v virih, če so ohranjeni, še slediti. Samo rodbinsko ime Ziglago (Zillaco, Guillago) verjetno ni bil patronimik, lahko bi šlo za toponim, povezan s pridevkom *miles* ob imenu njegovega očeta, viri besede Ziglago (Zillaco) namreč praviloma ne pregibajo (*de Ziglago* bi lahko pomenilo iz kraja/gradu/posestva *Ziglago*).

¹⁴² Cesca, *La sollevazione*, 146–147.

¹⁴³ CDI, III, 1140.

Glede na konstelacijo in običajno prehajanje imen z očetov na sinove in materinih očetov na sinove ter glede na socialni krog in početje, bi lahko bil Varnerij de Leonardo, ki je aprila leta 1233 skupaj s svojo soprogo Madonijo prodal vinograd v Škocjanu Marku Michieliju, škofu v Castellu, in sicer preko gradeškega komesa Corina, Gvarnerijev stric, mlajši brat bodočega viteza Leonarda. Listina je bila sestavljena v koprski škofijski palači.¹⁴⁴ Vez seveda ni nujna, je zgolj zelo verjetna. V virih ob Gvarneriju in njegovem nečaku najdemo še štiri izpričane člane rodbine. Andrej de Ziglago (*Andreas de Zillaco*) je leta 1216 pričal sestavi listine koprškega škofa Vretmarja, s katero je ta cistercijanskemu samostanu sv. Tomaža na Torcellu podaril desetine samostanskih zemljišč na Koprskem.¹⁴⁵ Gospod Valcon de Ziglago (...*D. Valcono de Ziglago*) je v škofovski palači leta 1266 pričal podobnemu dejanju, oprostivi desetini ženskemu samostanu sv. Antona iz iste dieceze.¹⁴⁶ Koprski meščan Vecendij (...*Wecendo de Zelaco, ...civibus Iustinopolitanis*) je leta 1276 prav tako v domači škofijski palači pričal urejanju zadev med tržaškim škofom in njegovim vazalom s pomočjo koprškega škofa Popona.¹⁴⁷ Zadnji v nizu za zdaj znanih predstavnikov rodbine je Facina de Ziglago (*Facina de Çiglago*). Leta 1321 ga srečamo v koprski delegaciji v Gorici, na dvoru grofa Henrika, goriškega in tirolskega grofa ter po vladarskem pooblastilu generalnega vikarja Trevisa in njegovega distrikta, sina pokojnega presvetlega grofa Alberta. Delegacija se je po pooblastilu koprškega podestata z grofom dogovarjala o poplačilu preostanka 750 mark dolga (preračunano 6000 liber, pribl. 1580 ducatov), sploh pa o prihodkih naselij na jugu koprškega distrikta ob Dragonji, ki jih je grof prejel v zastavo.¹⁴⁸

Sin gospoda Leonarda, viteza iz Kopra, je moral sloveti bodisi po svoji izvedenosti v *res publica* bodisi po moči svojega očeta in njegove rodbine, kajti leta 1252 so si Pirančani pri patriarhu Gregorju de Montelongo prizadevali za priznanje njegovega imenovanja za piranskega podestata (...*Guarnerum de Guilacho Iustinopolitanum civem*).¹⁴⁹ Patriarh je njegovo (...*de domino Varnero de Guilaco cive Iustinopolitano*) izvolitev najprej leta 1253 preklical, kajti ta naj bi bila opravljena brez njegove privolitve, nato pa je dovolil, da naj položaj podestata zaseda eno leto.¹⁵⁰ Kot kaže, je mladi piranski podestat (*Dominus Warnerus de Ciclago potestas Pirani*) svojo funkcijo izvajal vestno, pravično in avtoritativno. Pirančani so si ga kot svojega podestata pri patriarhu izprosili tudi v letu 1254.¹⁵¹ Patriarh je še istega leta mladega Koprčana odstavil z mesta piranskega podestata. Z namero

¹⁴⁴ Minotto, *Acta et diplomata*, 17.

¹⁴⁵ CDI, II, 403.

¹⁴⁶ CDI, II, 567.

¹⁴⁷ CDI, II, 655.

¹⁴⁸ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Allgemeine Urkundenreiche, AUR 4970. Listino je sestavil isti notar kot koprsko bistriško skupino listin, Zanin iz Kopra, sin pokojnega Leonarda. Zaradi svoje vsebine, povezane z dihotomijo javnih in zasebnih financ v komunah, in zaradi tega, kako so različno velike komune svoje finance vezale na odnose z različno velikimi političnimi akterji, si listina zasluži posebno obravnavo.

¹⁴⁹ Baraga, *Gradivo*, 170.

¹⁵⁰ Baraga, *Gradivo*, 203.

¹⁵¹ Baraga, *Gradivo*, 209, 227.

okrepiti svoj nadzor nad istrskimi mesti, je na ta položaj in na položaj koprskega podestata imenoval svojega nečaka (Or)Landa. Slednji je Kopčana (...*Varnerio Çilagi*) obdržal v svojih posvetovalnih telesih, bil je (*dominus Warnerius de Çil-laco*) eden koprskih *sapientes*.¹⁵² Gvarnerij (*Warnerus de Iustinopoli*) je istega leta v domačem mestu skupaj z Vercijem iz Kopra, ki ga je patriarh Montelongo imenoval za svojega koprskega gastalda, ter s številnimi drugimi ugledneži, ki so v mesto prišli iz svojih gradov, pričal umestitvi grofa Majnharda III. Goriškega v fevd tridentinske škofije. Grof na dogodku tridentinskega škofa Egnona v Kopru ni osebno prisostvoval, v fevd ga je umestil škofov zaupnik.¹⁵³ Ko je Landa Montelonga na položaju koprskega podestata zamenjal Marko Zeno in ko je ta bil v Piranu in Izoli leta 1255 naprošen za razsodništvo v njunem ozemeljskem sporu, je v razsodbi, razglašeni v dvorani Velikega sveta Koprške komune, med izrecno navedenimi pričami omenjen tudi Ziglago (*dominus Varnerius de Çilago*).¹⁵⁴ V virih ga nato srečamo še dvakrat, in sicer dvajset let pozneje. Leta 1274 je Gvarnerij prisostvoval (...*Varnerio de Çiglago*) dogovoru Vošalka iz Momjana in koprskega meščana Viljema na koprski *Plathei communis* o posojilu Vošalku v različnih monetah in v skupni vrednosti 800 liber. Posojilo, ki si ga je Vošalk pridobil s privoljenjem svojega očeta, gospoda Kona (*Chono*), je bilo zavarovano z zastavo nekaterih njegovih vasi.¹⁵⁵ Dve leti pozneje, 11. oktobra 1276, ga najdemo na domovanju someščana, viteza Citadina (...*domini Citadini militis quondam domini Manfredoni*) v Kopru. Vikard iz Pietrapelose (*Guicardus filius olim domini Hendrici de Petra Pelosa*; v nadaljevanju instrumenta tudi *Wicardus*) je Citadinu, svojemu svaku in njegovi soprogi Gardusi, svoji sestri, priznal prejem 3000 liber, povezanih z njuno dolžnostjo poskrbeti za interese njegove hčerke ob sklenitvi zakona pod skrbništvom oglejskega patriarha Raimunda della Torre.¹⁵⁶ Zadnja dokumenta sta nastala v kočljivih časih za plemstvo v Istri, odločati se je bilo treba o lojalnosti oglejskemu patriarhu, o dinastičnih povezavah in pozicioniranju med sebi enakimi, sploh pa o odnosih z Goriškimi.¹⁵⁷ Koprsko plemstvo, rodbinsko in klijentelno povezano z njim, pri tem ni bilo nemi opazovalec, kot odločevalec v *Civitas Iustinopolitana*, je bilo tudi samo akter dogajanja, kjer je bilo treba izbirati strani. Iz zgornjih dokumentov je tudi vidno, da sta bila veliko mesto in njegova *Plathea communis* vse prej kot obrobje tega dogajanja.

¹⁵² Baraga, *Gradivo*, 247, 251.

¹⁵³ »...in Gegenwart der Herren Henricus porgravius de Luenc, Filipus de Westenstayn, Wicardus de Petrapilosa, Henricus Premouseus scribe domini comitis, Albricus de castro Rufo, Wercius de Iustinopoli, Warnerus de Iustinopoli, Petrus de Pelonio, Conradus capellanus episcopi (Egnonis) et Ancius de Laiano...«, Baraga, *Gradivo*, 242.

¹⁵⁴ Baraga, *Gradivo*, 287.

¹⁵⁵ ASVe, Cancelleria inferiore, notai, b. 85. Za informacijo o listini in vpogled v njeno vsebino se zahvaljujem dr. Josipu Baniću, ki bo transkripcijo listine s komentarjem kmalu objavil na portalu Fontes Istrie Medievalis, <https://fontesistrie.eu/hr>. Tam bodo razkrite podrobnosti o posojilu in zastavi. S pomočjo te listine bo mogoče rešiti nekatere genealoške zagate, povezane z viri za to rodbino (Štih, *Goriški grofje*, 52–53, 76–77, 240; Kosi, *Spopad za prehode*, 43).

¹⁵⁶ ASVe, Cancelleria inferiore, notai, b. 2. Črnilo na listini, ki je sicer dobro ohranjena, je deloma zbledelo, besedilo je zato mestoma težko čitljivo.

¹⁵⁷ Glej: Štih, *Goriški grofje*, 25, 30–31; Kosi, *Spopad za prehode*, 35–60.

Ziglagov oče in Citadin nista bila edina koprška milita v svojem času. Kaže, da je bil vrh koprškega plemstva v 13. in v začetku 14. stoletja urbani del korpusa plemstva, ki je v kaleidoskopičnih rodbinskih in drugih povezavah sestavljalo sloj vazalov oglejskega patriarha in njegovih sufraganov v času od 11. do začetka 14. stoletja. Leta 1277 je Citadinus z bratoma Zaninom in Viljemom, prav tako militoma (...*Citadino, Çanino et Guillelmo fratribus militibus*) ter z militom Almericom de Sardinio prisostvoval sestavi instrumenta, s katerim sta Koprška komuna in koprški stolni kapitelj uredila način prejema in porabe sredstev (40 liber) za opremo koprške stolnice. Drugi priči dogodka sicer nista bila milita, sta pa pripadala istemu socialnemu krogu: Aurio Poltone (pokojnega gospoda Monflorita), ki je bistriškemu samostanu skupaj s svojo materjo omogočil prevzem Blaionovega vinograda, in *Gostianus* (?) Açonis, oče ali najmanj bližnji sorodnik upornega Konstantina Açonisa iz leta 1348.¹⁵⁸ Oseb s pridevkov *miles* je bilo v Kopru še več, vsaj še Peter, sin pokojnega Facine, povezan s koprskim vojaškim posegom v Bujah leta 1268, in *miles* Almericus de Sabinis, nekdanji fevdnik v Padni, omenjen leta 1317.¹⁵⁹ Fevdi Koprčanov so lahko bili tudi precej oddaljeni, Andrej Girolodi (priča bistriških poslov v Kopru) je bil leta 1324 fevdnik tržaškega škofa v poreškem distriktu, tamkajšnja vas v njegovi posesti je prevzela ime rodbine, postala je Geroldia (danes Gradina).¹⁶⁰ Koprsko plemstvo se je moralo v drugi polovici 13. stoletja po svojem življenjskem slogu, po strukturi svojega premoženja, po nazorih, po daljnosežnosti zvez, sploh pa po občutku za politično povezanost (nosilci municipalne identitete) že precej razlikovati od plemstva z gradov v neposrednem zaledju koprškega distrikta. Urbana kultura in stik s številnimi tujci iz velikih italijanskih komun sta delala svoje. Vsem, tistim v mestu in tistim na gradovih v okolici, je bila še zmeraj skupna pripadnost redu *bellatores*. Vojaško in oblastno udejstvovanje in obvladovanje šibkejših na način kot v krščanski družbi pritiče plemstvu, tudi tistim v mestu ni bilo tuje. Slednji so bili kot nosilci komune, podobno kot poznosrednjeveško zadrsko plemstvo, gonilna sila in akterji njene ekspanzivne in hegemonistične politike. Takšni njihovi podobi smo priča tako v dokumentih, kjer nastopajo kot vazali cerkvenih gospodov ali kot upravitelji drugih komun, kakor tudi v privatnopravnih dokumentih, kjer skupaj s plemstvom iz okolice, s svojimi sorodniki, sklepajo posle ali urejajo medsebojne posestne in druge zadeve.

Ziglagov odhod med kartuzijane v Bistro in njegova darovnica samostanu, oz. odpoved materialnemu po tem, ko je bil dolga leta dejaven soustvarjalec sveta okrog sebe, nista bila dejanji iz trenutnega vzgiba. Plemič in kreator reda v skupnosti, v kateri sta sodobno menišstvo priljubljenih redov, cenjenih pri plemstvu, in z njim globoka duhovnost, imelo pomembno vlogo, se je moral s prioriteto kartuzijanov iz Bistre prvič srečati že kmalu po nastanku samostana. Glede na pomen Kopra kot urbanega, trgovskega središča za zaledje v drugi polovici 13. stoletja bi bile goriške oprostitive mitnin skoraj brez pravega pomena, če se ne bi nanašale na potrebe samostana, ki jih je bilo mogoče najlažje in najučinkoviteje urejati ravno

¹⁵⁸ ŠAK, KA, Zbirka pergamentnih listin, 21.

¹⁵⁹ CDI, II, 573; III, 969.

¹⁶⁰ CDI, III, 1014.

preko največjega regionalnega obmorskega trgovskega središča in po poteh, ki so vodile vanj, še preden si je tam pridobil tudi posest. Iz majhne skupinice listin vidimo, da so bili ob dominikancih, minoritih, škofu, duhovščini in menihih iz beneških samostanov, bistriški priorji predvsem v družbi tujcev iz velikih mest, iz Pesara, Siene, Bologne, Ferrare, Benetk. Stik s kozmopolitskim okoljem je bil za samostan vitalnega pomena. Navsezadnje že samo dogovarjanje o donaciji in seznanitev priorja s tem, da želi postarani koprski plemič slediti poti sv. Bruna in del svojega premoženja prepustiti samostanu, ne more biti nič drugega kot nasledek predhodnega poznanstva in vzajemne naklonjenosti. Od tod dalje je bilo vse Gvarnerijevo početje sporočilo s politično noto: v bogato mesto, ki ga preveva *vanitas mundana*, in ki skupaj s svojim velikim in rodovitnim podeželjem preživlja preštevilne benediktinske samostane iz diecez onstran Beneškega zaliva, ob »burgundcih« s Torcella vpeljati še kartuzijane. Ti so prihajali iz domačega okolja, iz Oglejske cerkvene pokrajine. Podpirali so jih ne samo gospodje Rihemberški,¹⁶¹ ampak predvsem mogočni Goriški, s katerimi so imeli v Kopru, kot pomembnem urbanem členu oglejskega sveta, posebne odnose.

Stalnost in prepletenost odnosov samostana s pripadniki koprškega plemstva je vidna tudi iz načina, kako so priorji sprejemali darovano in še bolj, kako in v kakšnem duhu so potekali nakupi nepremičnin. Priorji so se pri pripravi listin poslužili enega samega notarja, tistega, ki so ga predstavniki Koprške komune vzeli s seboj v Gorico, da bi tam za mogočnega grofa, ki je seveda imel lastno pisarno, pripravil rezime o dolgu in neprijetni, Benečanom sporni zastavi koprskih vasi.¹⁶² Pri vpeljavi v Gvarnerijevo posest, tudi po njegovi smrti, je priorja v Kopru vedno spremljal koprski meščan Silvester Citiri, in sicer v vlogi zanesljivega Gvarnerijevega človeka in izvedenca, ki je s svojo prisotnostjo omogočal ravnanje po določilih statuta, po katerih je bilo treba nepremičninske posle izvrševati s pričami, ki so nepremičnino poznale.¹⁶³ Priorji so tudi dobro poznali principe funkcioniranja koprške urbane družbe, komune, in so poskrbeli za nespornost poslov pri vseh, ki bi lahko bili oškodovani, če posli ne bi bili pravilno izvedeni. Urejeni odnosi z dediči pokojnika so sploh bili krucialni. Po Ziglagovi smrti jih je bilo treba urediti z zakoncema Rapina, kar pomeni, da je bila edina Gvarnerijeva dedinja gospa Marchisota, ki bi lahko bila njegova hči, ne pa nujno. Če je bila hči, je bilo važno predvsem to, ali ji je pred očetovim odhodom v samostan že pripadlo vse nepremično premoženje, ki je bilo v ženitni pogodbi naznačeno kot dota. Zakonca Rapina sta ravnala dobrohotno, verjetno ne samo v duhu spoštovanja do pokojnikovega spomina in kartuzijanskega priorja, ampak tudi ob upoštevanju miljeja, v katerem se je Ziglagu porodila misel o tem, da bo kartuzijo iz Bistre trajno vpeljal v domače mesto. Donacija je bila oblastem nesporna, kajti do nje je prišlo v duhu najgloblje pobožnosti v času, ko je bilo treba kartuzijanstvo dejavno podpirati po papeških, patriarhovih in škofovih zapovedih. Ziglago je svoje odnesel s seboj, v svojo novo skupnost. Pri tem je ravnal obzirno do dedičev in posledično do

¹⁶¹ Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, 56.

¹⁶² Isto kot v op. 148.

¹⁶³ *Statut Koprškega komuna*, I. II, cap. VII.

svoje nekdanje skupnosti, s seboj je odnesel le drobce, ne npr. svojega domovanja ali tip posesti, ki bi spominjala na *hereditas*, na del, ki je ob smrti brez moškega potomstva v višjih slojih navadno prešel na moške sorodnike, na brate in njihove sinove. Ti so v Gvarnerijevem primeru obstajali, le da ne vemo, kaj se je z njimi zgodilo in kako so bili vpeti v porazdelitev dobrin pred Gvarnerijevim odhodom v Bistvo. Eden je bil nečak Leonard, drugi Facina de Ziglago, verjetno še kdo. Najverjetnejše je, da so bližnji moški sorodniki prejeli donacije, ki so bile skupaj bistveno izdatnejše od tiste za samostan. Temeljit pregled maloštevilnih virov bo morda postregel z odgovorom, če se je rod Ziglagov s katerim od njiju nadaljeval in če sta morda bili osebni imeni Leonarda in Facine osnova za morebitno novo, patronimično ime stare plemenite rodbine.

Pedemonška posest bistriškega samostana je bila formirana v zelo podobnem duhu kot tista po Gvarneriju Ziglagu v mestu, na Kaštelirju in na Rodi ob Rižani. Vsi vpleteni so imeli takšne ali drugačne medsebojne vezi (predvsem rodbinske), odločitve o odtujitvi svojih deležev, pravic ali nepremičnin v celoti v korist samostanu je potekala dobrotljivo, prodajam so v duhu odobravanja prisostvovali očetje ali sinovi prodajalcev. Dejstvo, da je šlo pri teh odtujitvah za prodaje, ne pomeni, da je šlo za promet s prosto razpoložljivimi zemljišči ali da so prodajalci pri tem videli priložnost zase. Nasprotno, šlo je za dobrohotno plemiško vpeljavo prvih in edinih kartuzijanov na Koprsko, ki so povrh bili iz iste cerkvene pokrajine in ki so imeli podporo plemstva v zaledju Kopra, dinastično in klientelno povezanega s prodajalci. Veleposest v distriktu ni bila nikoli in v nobenem okolju prosto naprodaj, do velikega vinograda je bilo mogoče priti samo v obliki dot, v obliki prodaje izvršiteljev oporok, če je bilo treba s prodajo nepremičnine zbrati sredstva za volila, z udeležbo na dražbi po javnih zaplembah, z zamenjavo, z zastavo. V vsakem primeru je bil nakup distriktualnih zemljišč v domeni domače laične skupnosti, kupci naj bi bili prvenstveno domači meščani in stalno naseljeni v mestu, *habitatores*, tujci le izjemoma, cerkvene institucije praktično nikoli. V Koprju, kjer so bili številni tujci rodbinsko in drugače povezani s Koprčani, je bilo razumevanje upravičenosti do nakupa tistih, ki so bili bolj ali manj stalno nastanjeni v mestu precej fluidna, vsaj v prvi polovici 14. stoletja. Statut je bil po drugi strani zelo rigorozen do distriktualnega prebivalstva in do njihovega odtujevanja nepremičnin, podeželsko prebivalstvo, ki ga lastniki in posestniki od drugod po večini niso razumeli, je bilo treba nadzirati.¹⁶⁴

Za razliko od benediktinskih samostanov, ki so si svoje posesti v starih časih zgradili na povsem drugačnih principih, so bile opcije za vpeljavo kartuzijanov v koprski svet v 14. stoletju že precej omejene. Brez vstopanja v samostan je bila prodaja praktično edina družbeno sprejemljiva vrsta odtujitve zemljiške posesti v korist samostanov. Prodajalci so ob tem poskrbeli, da je bila kupnina pravzaprav najnižja možna in družbeno sprejemljiva kompenzacija za odtujeno zemljišče in da je bila bistriška kartuzija, kot novi, prijateljski, zaželen posestnik vpeta v njihove mreže pridelave grozdja, proizvodnje in hranjenja vina. Novic Blaion, prav tako

¹⁶⁴ Statut koprškega komuna, l. IV, cap. XXV–XXXIII.

koprski plemič, vicedominov sin, je svoji novi skupnosti nepremičnino doniral, a enako kot Ziglago v omejenem obsegu, v duhu sprejemljivega in dovoljenega. Prior je moral pri tem urediti še zastavo, in sicer z minoritskim lektorjem in s koprskim škofom, kar je zahtevalo znanje, znanstva, čas, a tudi naklonjenost druge strani. Terjalo je tudi pot v Koper, ki pa zagotovo ni bila opravljena samo za to, ampak tudi za druge redne posle v velikem mestu, tesno povezanim z Benetkami. Gospa Neža Poltone, ki ni bila Simonova mati (to bi bilo izrecno navedeno), in njen sin Aurio Poltone, polbrat pokojnega Blainovega prijatelja in posojilodajalca z zastavo, sta prejela razmeroma majhno kupnino/kompenzacijo. Kot kaže, je šlo za skupno višino posojila s skritimi obrestmi skupaj, torej v znesku, ki sta ga notarja zapisala na zastavno listino pri čemer so lahko skrbniki listine, če sta notarja o tem molčala, samo ugibali, ali je zapis odražal dejansko dopuščeno stanje. Poltoneja sta samostanu delež kupnine, ki je bil za skupnost po višini nesporen kot običajno volilo (četrtnina), v tej obliki prepustila samostanu. Če posojilodajalec ne bi bil pokojen, to seveda ne bi bilo mogoče, Simon tega ne bi mogel storiti. Podoben odnos vidimo tudi pri Frančišku Spelatu, notarju in pozneje pomembnemu članu koprskega Velikega sveta, ki je za svoje mesto moral leta 1348 opraviti v Benetkah izjemno nevhvaležno dolžnost, in pri plemiški rodbini Adalpero. Nihče se ni obotavljal prepustiti svojega deleža na vinogradih samostanu. Do dogovora med samostanom in Spelatom je moralo priti kmalu po dogovoru s Poltoneji, kljub temu da je do samega posla preteklo nekaj časa. Premor bi lahko bil povezan s priorjevo povsem običajno daljšo odsotnostjo iz Kopra. Pripadniki rodbine Musela, ki so s prodajo svojega vinograda poskrbeli, da je posest samostana postala primerljiva z drugimi velikimi vinogradniškimi posestmi, so samostanu pomagali še pri zaokrožitvi posesti. Kot kaže, sta bili majhni zemljišči logistično zelo pomembni, kajti nahajali sta se ob javni poti. Posest je bila zaokrožena tako, da so Musele v prodajo prepričali svoja revna mejaša. Kupnina za obe zemljišči je bila nizka, šlo je za kompenzacijo. Revna prodajalca, ki nista bila na smrtni postelji, nista mogla pomisliti na prepustitev kupnine v obliki volila, ta bi glede na njun stan sploh bila neprimerna in družbeno sporna. Najverjetneje sta bila za svoje dobrodelno dejanje nagrajena v nematerialni obliki ali pa sta bila del prebivalstva v spolovinarskem odnosu s svojimi mogočnimi sosedi. Na koncu je treba poudariti, da je vprašanje, če bi, glede na politične implikacije nastanka bistriške posesti na Koprskem, vse zgoraj navedeno bilo sploh mogoče, če se kartuzijani ne bi naselili v Benetkah šele v začetku 15. stoletja, leta 1424 in ne v začetku 13. stoletja kot cistercijani. Glede na njihov tip meništvja je bilo zanje težko najti prostor v urbaniziranem svetu Beneške lagune, sploh ob številnih velikih benediktinskih samostanih. Kartuzijo, vzpostavljeno na pobudo sv. Bernardina Sienskega, so umestili na samotno otoško skupino sv. Andreja med katedralo sv. Petra na skrajnem robu sestjera Castello in samostanom sv. Nikolaja na Lidu, ki so jo nekoč že naseljevale meniške skupnosti.¹⁶⁵

Zgodba o Bistri in Kopru v 14. stoletju je pravzaprav zgodba o Kopru, največjem regionalnem urbanem središču v 13. in 14. stoletju in njegovem vplivnem

¹⁶⁵ Corner, *Notizie storiche*, 60–62.

in bogatem plemstvu, ki si je v duhu pripadnosti svetu Oglejskega patriarhata prizadevalo, da bi na Koprsko, po vzoru na številne podobne primere iz davne preteklosti, vpeljali mlado in priljubljeno meniško skupnost iz lastne cerkvene pokrajine, iz svojega sveta. Zgodba je po svoji naravi urbana, je zgodba o velikem in bogatem mestu in njegovem zaledju ter o njegovih vezeh s prvovrstnim novim, rastočim in razvijajočem se središčem kontemplativnega krščanstva, v katerem je imela urbana elita prvovrstnega intelektualnega sogovornika. V kontekstu takšnega odnosa med Koprom in kartuzijo Bistra ne smemo pozabiti na delo *Summa de iure canonico* enega največjih cerkvenih učenjakov 13. stoletja, frančiškana Monalda Koprškega, ki bi lahko svoja dognanja o ekonomski dejavnosti trgovcev in velikih denarnikov temeljil tudi na videnem in izkušenem v Kopru in njegovih trgih, če ta takrat že ne bi bila napisana. Kodeks s tem delom so v srednjem veku posedovali tudi v bistriški kartuziji.¹⁶⁶ Veliki učenjak, koprski opat Monald in vzoren izvrševalec javnih zadev v dobro skupnosti in poznejši kartuzijan, Ziglago, sta se morala osebno poznati. Možnost, da je bilo drugače, je zanemarljivo majhna. Presenetljivo bi bilo, če ga osebno ne bi poznali tudi tisti bistriški priorji, ki so v letih njegovega delovanja v Kopru izprosili oprostitev od mitnin na poteh proti temu mestu. Tudi če ne, so se z znamenitim in vplivnim Monaldovim delom srečali prek koprskih promotorjev Monaldovega lika in dela, svojih koprskih socialnih omrežij, koprskih frančiškanov, dominikancev, škofov, kanonikov, prek drugih cerkvenih prelatov in prek predstavnikov številnih samostanov, ki so se, enako kot sami, mudili v Kopru. Res, da je bila njegova *Summa* v tistih samostanih, ki so imeli v 14. stoletju živ stik s sofisticiranim urbanim miljejem, kot je to bila kartuzija v Bistri, obvezno branje in da so jo v svojih knjižnicah imeli številni med njimi, toda ni kljub temu povsem na mestu dopustiti verjetnost, da je bila vez med bistriškim rokopisom *Summe* iz 14. stoletja in njihovim najbližjim tovrstnim okoljem, kjer je Monald za povrhu deloval, morda neposredna?

---

¹⁶⁶ O rokopisu Monaldovega dela *Summa de iure canonico*, glej: Kos, *Srednjeveški rokopisi*, 68–69; Golob, *Monaldova pravna enciklopedija*, 39–57.

Viri in literatura

Viri

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

SI AS 1063/4739–5006, Listine Kartuzije Bistra (1255–1742);

SI AS 719/6/3, Kartuzijanski samostan in državno gospostvo Bistra (1533–1890), Glavni urbar kartuzijanskega samostana Bistra, 1729;

SI AS 40/I, Schumi-Komatarjeva zbirka prepisov listin (8. do 19. stoletje).

Archivio di Stato di Trieste, Trst/Trieste

Antico archivio municipale di Capodistia (mikrofilmirano gradivo), Spisi koprskih vicedominov in notarjev, zvitki 2, 4–9, 53 (arhivske enote po inventarju Majer, št. 1, 2, 5, 7, 8, 10, 12 in 42).

Archivio di Stato di Venezia, Benetke/Venezia

Cancelleria inferiore, notai, b. 2, 20, 85, 223;

Corporazioni religiose soppresse, Mensa patriarcale, S. Cipriano, b. 84; S. Giorgio Maggiore, b. 121; S. Giovanni Evangelista di Torcello, b. 1.

Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj/Wien,

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Allgemeine Urkundenreiche, AUR 4970.

Škofijski arhiv Koper, Koper,

Kapiteljski arhiv v Kopru, Zbirka pergamentnih listin.

Objavljeni viri

Baraga, France, *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1 (listine 1246–1255)*. The-saurus memoriae, Fontes 2, Ljubljana: Založba ZRC, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2002.

Cesca, Giovanni, *La sollevazione di Capodistria nel 1348*. Verona/Padova: Drucker & Tedeschi, 1882.

De Franceschi, Camillo, *Chartularium Piranense; Raccolta dei documenti medievali di Pirano*. Atti e memorie della Società istriana di archeologia, vol. 36, Parenzo: 1924.

Gli statuti di Arbe con prefazione e appendice di documenti inediti o dispersi (Inchiestri, Ugo in Galzigna A. G., ured.). *Archeografo Triestino*, vol. XXIII, Trst: 1899–1900, 59–100; vol. XXIV, Trst: 1902, 355–417.

Kandler, Pietro, *Codice Diplomatico Istriano*, I–V, Trieste: Riva, 1986.

Minotto, Antonio Stefano, *Acta et diplomata e r. tabulario Veneto*, vol. 1 (Documenta ad Forum Julii Patriarchatum Aquileiensem Tergestum Istriam Goritiam). Venetiis: Typis Joh. Cecchini 1870.

Stari izolski statut od 14. do 18. stoletja. Prevod s študijo (Kos, Dušan, Sadek, Mitja), Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 2010.

Statut Koprškega komuniz iz leta 1423 z dodatki do leta 1668 : Lo statuto del comune di Capodistria del 1423 on le aggiunte fino al 1668. Za objavo priredil (a cura di) Lujko Margetić, Koper, Rovinj: Pokrajinski arhiv Koper – Center za zgodovinske raziskave Rovinj, 1993.

- Statut Piranskega komuna od 13. do 17. stoletja: gli Statuti del comune di Pirano dal XIII al XVII secolo.* Uredila: Pahor, Miroslav & Šumrada, Janez, Ljubljana: ZRC SAZU, 1987.
- Statut grada Dubrovnika 1272.* Uredil: Cvijanović Ante, Dubrovnik: Historijski arhiv Dubrovnik, 1990.
- Statuta Communis Polae : Statut Pulske općine.* Priredil: Mate Križman, Pula: Povijesni muzej Istre, 2000.
- Venezia – Senato Deliberazioni miste.* Registre XVII (1335–1339), François-Xavier Leduc ed., vol. IV, Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2007; Registre XIX (1340–1341), François-Xavier Leduc ed., vol. VI, Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2004; Registre XX (1341–134e), Francesca Girardi ed., vol. VII, Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2004.
- Zadarski statut : sa svima reformacijama odnosno novim uredbama do godine 1563. = Statuta Iadertina : cum omnibus reformationibus usque ad annum MDLXIII factis.* Uredila: Kolanović, Josip in Križman, Mate, Zadar /Zagreb: Ogranak Matice hrvatske, Hrvatski državni arhiv, 1997.

Literatura

- Ančić, Mladen, Od tradicije »sedam pobuna« do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća. *Povijesni prilozi*, 28 (2009), br. 37, Zagreb 2009, 43–94.
- Ančić, Mladen, Rat kao organizirani društveni pothvat: Zadarski mir kao rezultat rata za Zadar. *Zadarski mir: prekretnica anžuvinskog doba*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2022.
- Archetti, Gabriele, De mensura potus. Il vino dei monaci nel Medioevo. *La civiltà del vino. Fonti, temi e produzioni vitivinicole dal Medioevo al Novecento*, Atti del convegno (Monticelli Brusati, Antica Fratta, 5-6 ottobre 2001), Brescia: Centro culturale artistico di Franciacorta e del Sebino, 2003, 205–326.
- Bolzonella, Marco, *Oltre i confini del dogado. L'espansione patrimoniale degli enti ecclesiastici veneziani nel Padovano (secoli IX-XIV)*. Roma: Viella, 2022.
- Bonin, Flavio, Proizvodnja soli v piranskih solinah od 16. do druge polovice 18. stoletja. *Annales, Series historia et sociologia*, 11, 1, 2001, 93–104.
- Bonin, Flavio, *Belo zlato krlatega leva : razvoj severnojadranskih solin v obdobju Beneške republike*. Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera«, 2016.
- Braidi, Valeria. Il governo della città nella seconda metà del Trecento. *Gli statuti del comune di Bologna degli anni 1352, 1357; 1376–1389 (Libri I–III)*, Bologna 2002, IX–XLI.
- Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York: Harper & Raw Publishers, 1972.
- Brković, Milko, Isprave o Zadarskom miru 1358. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, No. 51, 2009, 69–107.
- Budak, Neven. Obsidio Iadrensis kao povijesno i književno djelo naše predrenesanse. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 23 (1983–1984), Zadar 1984, 133–138.
- Budicin, Marino, I possessi del monastero di S. Nicolò di Parenzo (1771). *Atti*, XVII (1986–1987), Rovigno: Centro di ricerche storiche Rovigno, 1987, 261–299.
- Cochrane, Eric, *Historians and Historiography in the Italian Renaissance*. Chicago: The University of Chicago Press, 1985.
- Corner, Flaminio, *Notizie storiche delle chiese e monasteri di Venezia, e di Torcello tratte dalle Chiese Veneziane, e Torcellane*. Padova: Stamperia del Seminario, 1758.
- Cortonesi, Alfio, Passigli, Susanna, *Agricoltura e allevamento nell'Italia medievale. Contributo bibliografico, 1950–2010*. Firenze: Firenze University Press, 2016.

- Čebren Lipovec, Neža, Osojnik, Minka, Stavbna zgodovina samostanske stavbe. *I Convento dei Serviti. Un monumento architettonico e archeologico nel cuore di Capodistria : Servitski samostan. Arhitekturni in arheološki spomenik v osrčju Kopra : The convent of the Servites. An Architectural and Archaeological Monument in the Heart of Koper* (Čebren Lipovec, Neža, Kavur, Boris, Osojnik, Minka, Zanier, Katharina & Rosina, Elisabetta ur.), Milano: Politecnico di Milano, 2017, 31–59.
- Darovec, Darko, Vinske mere in davki v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike. *Annales, Series historia et sociologia*, 10, 2, 2000, 519–530.
- Darovec, Darko, Solarstvo v severozahodni Istri od 12. do 18. stoletja. *Annales, Series historia et sociologia*, 11, 1, 2001, 71–92.
- Dobronić, Jelja. *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1984.
- Durissini, Daniela, *Economia e Società a Trieste tra XIV e XV secolo* (Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, ser. II, vol. 10). Trieste: Deputazione di storia patria per la Venezia Giulia, 2005.
- Forni, Gaetano, Colture, lavori, tecniche, rendimenti. *Storia dell'agricoltura italiana : L'età antica, Italia romana*, Firenze: Polistampa, 2002, 63–156.
- Gestrin, Ferdo, *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*. Ljubljana: SAZU, 1965.
- Gestrin, Ferdo, *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.
- Golob, Nataša, Monaldova pravna enciklopedija kot rokopisna umetnina. *Beatus Monaldus Iustinopolitanus. Summa de iure canonico*, Štoka, P., Marković, I. (ur.): Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2013, 39–57.
- Guerra, Enrica, *Gli Agolanti. Mercanti tra Trieste e Ferrara nel Tre-Quattrocento*. Canterano: Aracne editrice, 2017.
- Hierarchia catholica medii aevi sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*. Monasterii: Sumptibus et typis librariae Regensbergianae, vol. 1 (2. ed.), 1913.
- Hitzinger, Peter, Urkundenverzeichnis aus dem Haupturbarium des Stiftes Freudenthal vom Jahre 1729, *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, letnik 8, 1853, 25–28.
- Hitzinger, Peter, Karthäuserstift Freudenthal, *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, I. 1854, h. 2-3, 120–140.
- Hitzinger, Peter, Regesten über Freudenthal, *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, letnik 19, 1864, 8–9.
- Hoffmann, Richard C., *An Environmental History of Medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Horden, Peregrine, Purcell, Nicholas, *The Corrupting Sea : A Study of Mediterranean History*. Oxford: Blackwell Publishing, 2000.
- Kandler, Pietro, *Storia del consiglio dei patrizi di Trieste*. Trieste: Lint, 1973.
- Kartuzijani na Slovenskem (ob osemstoletnici naselitve 1160–1960)*. Ljubljana: Zadruga kat. duhovnikov FLRJ, 1960.
- King, Margaret L., *Umanesimo e patriziato a Venezia nel Quattrocento*. Roma: Il Veltro ed., 1989.
- Klanciczay, Gábor, The Mendicant Orders in East-Central Europe and the Integration of Cultures. *Hybride Kulturen im Mittelalterlichen Europa, Vorträge und Workshops einer internationalen Frühlingsschule/Hybrid Cultures in Medieval Europe: Papers and Workshops of an International Spring School*, Michael Borgolte, Bernd Schneidmüller, ur., Berlin, 2010, 245–260.
- Kobè, Katica, Iz zgodovine Bistre. *Kronika*, I. 9, št. 3, Ljubljana 1961, 165–173.

- Kos, Dušan, *Odsevi stare Izole v njenih statutih. Stari izolski statut od 14. do 18. stoletja*, Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 2010, 15–26.
- Kos, Milko, *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*. Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani, 1931.
- Kosi, Miha, *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek dežele Kras*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel, *Times of Feast, Times of Famine: a History of Climate since the Year 1000*. London: George Allen & Unwin Ltd., 1972.
- Majer, Francesco, L'archivio antico del municipio di Capodistria. *Pagine Istriane*, I, 1903, 147–150, 183–189, 239–245, 289–294; II, 1904, 35–38, 95–98, 146–148, 211–216, 307–308, 372–378; III, 1905, 22–24, 43–45, 66–68, 109–112, 146–148, 166–169, 185–189, 231–237, 287–292; IV, 1906 41–44, 84–90, 134–141, 197–199, 267–274, 298–301; V, 1907, 18–20, 67–70, 99–101, 144–148, 207–213, 241–242, 288–290, VI, 1908, 42–44, 89–92, 125–135, 163–165, 206–212, 232–236, 272–280.
- Marcon Enrico, L'abbazia di S. Martino di Beligna. *Memorie Storiche Forogiuliesi*, vol. 42 (1956), 43–91.
- Milkowicz, Wladimir, *Die Klöster in Krain*. Wien: Tempsky, 1889.
- Mlacović, Dušan, The World of Dominichellus Meçigna. *Otvim 3/1-2 /Medium Aevum Quotidianum*, 35, Zagreb/Krems 1995, 85–106.
- Mlacović, Dušan, Supetarska draga na Rabu v srednjem veku. *Raukarov zbornik (Zbornik u čast Tomislava Raukara)*, Zagreb: FF-Press 2005, 513–535.
- Mlacović, Dušan, *Plemenitost in otok : padec in vzpon rabskega plemstva*. Zagreb, Leykam International, 2008.
- Mlacović, Dušan, Putting the late medieval north-eastern Adriatic on the regional communication map. *Italia ed Europa centro-orientale tra Medioevo ed età moderna : economia, società, cultura*. Fara, Andrea (ur.), Online-Schriften des DHI Rom, Neue Reihe, Nuova serie, 7, Heidelberg: Heidelberg University Publishing, 2022, 25–39.
- Mlacović, Dušan, Koper v poznem srednjem veku: opažanja o mestu in njegovih portah po pregledu knjig koprskih vicedomov s konca 14. stoletja. *Acta Histriae*, letn. 30, št. 4, 2022, 819–854.
- Mlinarič, Jože, *Kartuzija Bistra*. Družina, 2001.
- Morteani, Luigi, Notizie storiche della città di Pirano. *Archeografo Triestino*, n.s. 11 (1885), 181–258, n.s. 12, 90–151, 311–342, n.s. 13, 37–48.
- Naldini, Paolo, *Corografia ecclesiastica O sia descrizione della città e della diocesi di Giustinopoli detto volgarmente Capo d'istria*. Venezia: apresso Gierolamo Abrizzi, 1700.
- Pahor, Miroslav, Koprski upor leta 1348. *Istarski zgodovinski zbornik*, I, Koper, 1953, 29–68.
- Pahor, Miroslav, Zgodovinski uvod: srednjeveški statut Pirana. *Statut Piranskega komuna od 13. do 17. stoletja: gli Statuti del comune di Pirano dal XIII al XVII secolo*. Uredila: Pahor, Miroslav & Šumrada, Janez, Ljubljana: ZRC SAZU, 1987, XVII–LXX.
- Perić, Olga. Opsada Zadra (1345–46) u dvije latinske verzije: zadarskoj i venecijanskoj. *Živa antika*, 57, br. 1/2, Zagreb 2007, 53–63.
- Peršič, Janez, Florentinec Franciscus Benzini, bankir v Piranu (1338-1348). *Kronika*, l. 25, št. 3, Ljubljana 1975, 138–148.
- Peršič Janez, Družina florentinskih bankirjev Soldanieri in Piran. *Kronika*, l. 25, št. 1, Ljubljana 1977, 12–18.
- Pini, Antonio Ivan, *Vite e vino nel medioevo*. Bologna: Clueb, 1989.

- Pini, Antonio Ivan, Il vino del ricco e il vino del povero. *La civiltà del vino. Fonti, temi e produzioni vitivinicole dal Medioevo al Novecento*, Atti del convegno (Monticelli Brusati, Antica Fratta, 5-6 ottobre 2001), Brescia: Centro culturale artistico di Franciacorta e del Sebino, 2003, 585–598.
- Praga, Giuseppe, Guido Matafari: uno statista zaratino del Trecento. *Scritti sulla Dalmazia*, vol. III, Rovigno: Centro di ricerche storiche; Fiume: Unione Italiana; Trieste: Università popolare, 2014, 655–668.
- Scussa, Vincenzo, *Storia cronografica di Trieste dalla sua origine sino all'anno 1695*. Trst/Trieste: Tipografia Augusto Levi & C. Editrice, 1885.
- Skvarča, Stanko, Bistra. Nekaj beležk iz zgodovine nekdanjega samostana. *Močilnik*, leto 1, št. 2, Vrhnika 1940, 7–14.
- Sopracasa, Alessio, Sui falsi del monastero veneziano dei Ss. Ilario e Benedetto (secc. IX-XIV). *Storia di Venezia – Rivista*, II, 2004, 127–146.
- Spinelli, Giovanni, Insediamenti monastici nel territorio dell'antica diocesi di Jesolo. *Studi Jesolani*, 1985, 147–161.
- Spinelli, Giovanni, I primi insediamenti monastici lagunari nel contesto della storia politica e religiosa veneziana. *Le origini della Chiesa di Venezia* (Contributi alla storia della Chiesa Veneziana, vol. 1), Venezia: Studium Cattolico Veneziano, 1987, 151–166.
- Štih, Peter, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.
- Štih, Peter, Ženski samostan v Kopru leta 908 – prezrta najstarejša monastična ustanova na ozemlju Republike Slovenije. V: Darja Mihelič ur.: *Ad Fontes. Otoprečev Zbornik*. Ljubljana, Založba ZRC, 2005, 43–60.
- Teja, Antonio, Aspetti della vita economica di Zara dal 1289 al 1409. *La Rivista dalmatica*, a. XXII, fasc. 1, Zara: Casa Ed. E. de Schönfeld, 1941, 20–44.
- Tkalčić, Ivan, Cistercijski samostan u Topuskom. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 2/1, 1897, 110–129.
- Tramontin, Silvio, Dall'episcopato Castellano a patriarcato Veneziano. *La Chiesa di Venezia tra medioevo ed età moderna* (Contributi alla storia della Chiesa Veneziana, vol. 3), Venezia: Studium Cattolico Veneziano, 1989, 55–90.
- Varanini, Gian Maria, Le strade del vino. Note sul commercio vinicolo nel tardo Medioevo (con particolare riferimento all'Italia settentrionale). *La civiltà del vino. Fonti, temi e produzioni vitivinicole dal Medioevo al Novecento*, Atti del convegno (Monticelli Brusati, Antica Fratta, 5-6 ottobre 2001), Brescia: Centro culturale artistico di Franciacorta e del Sebino, 2003, 635–664.
- Žitko, Salvator, Politični in upravni razvoj Kopra od pozne antike do konca 13. stoletja. *Koper med Rimom in Benetkami: prispevki k zgodovini Kopra = Capodistria tra Roma e Venezia: contributi per la storia di Capodistria* (Guštin, Mitja ur.), Ljubljana, Koper: Pokrajinski muzej Koper, 1989, 29–56.
- Žitko, Salvator, Glagoljaški samostan v Kopru. *Annales, Series historia et sociologia*, 22, 2 (2012), 523–531.

Spletne strani

Cives Veneciarum, privilegi di cittadinanza veneziana, dalle origini all'anno 1500,
<http://www.civesveneciarum.net>, dostop: 29. julij 2023.

Ferdinand. *A declaration of terroir*; <https://ferdinand.si/en/classical-wines/ribolla-gialla>, dostop: 29. julij 2023.

- Gallerie dell'Accademia di Venezia. *Apparizione dei crocifissi del monte Ararat nella chiesa di San Antonio di Castello*, <https://www.gallerieaccademia.it/apparizione-dei-crocifissi-del-monte-ararat-nella-chiesa-di-san-antonio-di-castello>, dostop: 29. julij 2023.
- Glossary.wein.plus – Lexicon, <https://glossary.wein.plus/yield-per-hectare>, dostop: 29. julij 2023.
- Klet Brda. *Rebula je doma v Brdih*. <https://klet-brda.si/advices/rebula>, dostop: 29. julij 2023.
- Slovenska historična topografija, <https://topografija.zrc-sazu.si>, dostop: 29. julij 2023.
- Torre Rosazza. *La quintessenza del Friuli*. <https://www.torrorosazza.com>, dostop: 29. julij 2023.

SUMMARY

The Bistra Carthusian Monastery and Koper in the 14th Century

Dušan Mlacović

The professional public has been aware of the Bistra Carthusian Monastery's estate in Koper, which was acquired in the 14th century, since the mid-19th century. In 1864 Peter Hitzinger published the *regesta* of certain documents of the Bistra Carthusian Monastery, which were kept at the Court Library in Vienna, including those regarding donations and purchases in Koper and in the Koper district. The estate at hand was established after the Bistra Carthusian Monastery had acquired suitable land in an area under the authority of its founders and after the acquisition of land in the Vipava region in the second decade of its operation. It was presented as a successful monastic remote real-estate story, set in locations outside the usual Carthusian radius. Barring the purely economic one, it had no connection whatsoever with any other aspect of the Bistra Carthusian Monastery; this monastery had access to its own wine, olive oil and salt.

Notary instruments in the collection of documents of the Bistra monastery relating to donations to the monastery and its purchases in Koper and in the Koper district in the 14th century contain indications, both in their content-related and formal elements, that hint at the possibility that the relations between the Bistra Carthusian Monastery and fourteenth-century Koper can be characterised differently than suggested by the afore-mentioned story. Units of linear measure were used in the Koper district in the late Middle Ages, which allows for a quantification of the size of the acquired land. It turns out that the sum total of the area covered with the donated and purchased vineyards equalled a mere four hectares in the years 1307–1333. Along with other dispersed pieces of land that had different intended uses and were situated in different locations near the city (in the northern part of the Koper district), this sum came near to five hectares. The purchase of a residential complex in Koper's Bošedraga was not carried out with the intention of establishing a court of the Bistra monastery in Koper, as was the case in Ljubljana. The purchase was made with a completely different intention, namely as a dwelling place for somebody from the sphere of manual work and as a handy storage facility for salt. The monastery was not particularly capable of making use of the salt pans that had been purchased in 1353; in the early modern times they yielded a mere one-twentieth of potential produce. The salt pans were sold in the 18th century.

Land obtained by the Bistra Carthusian Monastery in the Koper district in the 14th century was nothing out of the ordinary in Koper of the 14th century, neither in size nor in composition. It was not thought to have been of considerable size by the city's population, the monastery's

vineyards, olive grove, meadows, salt pans and buildings were an inconsequential part of Koper's urban world and districts. To the dwellers of Koper, the monastery's estate did not stand out in terms of its nature as well; it was merely one in a string of more or less similarly structured estates created by numerous monastic communities from the surrounding dioceses with the help of the Aquileian patriarchs, Triestine and, subsequently, Koper's bishops, the local cathedral chapter, and, particularly, with the help of Koper's lay community, first and foremost, Koper's elite, as was the case with the Carthusian monastery from Bistra. These were predominately monastic communities from northern Adriatic lagoons (Aquileia, Grado, Torcello, Castello) that could most efficiently get their hands on their own high-quality wine in the northern Istrian area, where Koper led the way in viticulture and wine trade. There were at least nineteen monastic communities in the Koper district, with the Carthusian monastery from Bistra being one of them; some of these communities had been present in Koper back in the 11th century, perhaps even earlier. Benedictine monasteries were prevalent. They included Cistercians, regular canons, and orders of knights. As expected, mendicant orders were not among them.

The phenomenon of the presence of monastic communities in Koper and in the Koper district with a domicile outside the Koper diocese was unparalleled on the eastern Adriatic coast in the late Middle Ages. On the other hand, this phenomenon was nothing out of the ordinary in the northern Adriatic space; estates owned by monasteries from the Lagoon and elsewhere on the territories of large, nearby cities in the Po Valley, particularly in the territories (*contadi*) of Padua and Treviso were extraordinarily large. In Koper, this phenomenon was associated with its role in the broader space, which was poorly articulated in historiography. Namely, Koper's communal archive was not available from 1944 to 2016 and, consequently, the research of Koper's pre-modern history almost impossible. Following a survey of the records of Koper's *vicedomini*, which were produced between 1382 and up to the end of the 14th century, it was established that Koper of the period was comparable to late-medieval Zadar or Dubrovnik, two cities that are regarded as the largest and, economically and politically speaking, the most successful east Adriatic cities of the period in historiography. Alongside Zadar, it was the largest east Adriatic city in the late 14th century and boasted a cosmopolitan structure of the population. The highest ranks of the city's society consisted of the local nobility, branches of great Ghibelline families from Florence and of Venetian nobility. This make-up was reflected in the city's economic orientation: the supply of Venice, as an exceptionally large city, with wine, oil, and salt, as well as the export of high-quality goods to Carniola, Carinthia, German lands further north, and Hungary. The city engaged in hegemonic politics and had its own, strong municipal identity. This identity transformed into the identity of "Venetian" Koper at the end of the 14th century, a good century after its surrender to Venice. Following an analysis of documents from the archives of the Commune of Koper, as well as that of the Koper-related set of documents of the monastery from the period between 1307–1353 and other sources, it can be argued that the introduction of the new, nearby Carthusian monastery in the Koper district was a project of Koper's then-current nobility that had a political connotation: it sought to introduce Carthusian monks from Bistra to their native city, whose extensive and fertile countryside provided for numerous monasteries from dioceses beyond the Gulf of Venice. They came from the local environment, from the Aquileian ecclesiastical province. Carthusian monks from Bistra were additionally supported by the nobility in the east of the Aquileian patriarchate, particularly the mighty house of Counts of Gorizia, with whom they had particularly good relations in Koper, an important urban element of the Aquileian space.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 3-4 (168) | str. 239–491